

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
на тему

**«ПЛАНИ НА МАЙБУТНЄ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У
ШВЕЦІЇ: ФАКТОРИ ВИБОРУ МІЖ ПОВЕРНЕННЯМ, ІНТЕГРАЦІЄЮ
ТА НЕВИЗНАЧЕНІСТЮ»**

Виконала: студентка 4 курсу групи ССК-42
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 054 Соціологія

Аняйкіна А. І.

Керівник: канд.соц.н., доцентка Дейнеко О. О.

Харків — 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

Соціологічний факультет
Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) бакалавр
Спеціальність 054 Соціологія

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувачка кафедри
_____ / Ірина СОЛДАТЕНКО
“25” травня 2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

Аняйкіної Альони Ігорівни

1. Тема роботи «Плани на майбутнє українських біженців у Швеції: фактори вибору між поверненням, інтеграцією та невизначеністю»

керівник роботи Дейнеко Олександра Олександрівна, кандидатка соціологічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціології

затверджені наказом по університету від “25” травня 2025 року №1006-5/897

2. Строк подання студентом роботи 25 травня 2025 року

3. Перелік питань, які потрібно розробити

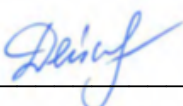
1. описати правові та соціальні умови перебування українських біженців у Швеції в межах режиму тимчасового захисту;
2. проаналізувати ключові теоретичні моделі, що дозволяють інтерпретувати плани біженців на майбутнє;

3. обґрунтувати вибір теоретичної рамки для аналізу чинників впливу на міграційні плани українських біженців: повернутися, інтегруватися чи залишатися у стані невизначеності;
4. на основі зібраних у межах роботи глибинних інтерв'ю визначити чинники, що впливають на вибір українськими біженцями одного з трьох сценаріїв.
5. сформулювати рекомендації для Міністерства національної єдності України щодо підтримки добровільного повернення та реінтеграції молодих українських біженців.

4. План роботи

з/п	Назва етапів роботи
1	Аналіз правових та соціальних умов перебування українських біженців у Швеції під тимчасовим захистом.
2	Аналіз теоретичних підходів до повернення, інтеграції та невизначеності як типів планів на майбутнє.
3	Визначення аналітичної моделі дослідження чинників впливу на міграційні плани біженців.
4	Проведення глибинних інтерв'ю та тематичний аналіз факторів вибору між трьома сценаріями.
5	Формулювання практичних рекомендацій для Міністерства національної єдності України.

Студент Альона АНЯЙКІНА

Керівник роботи Олександра ДЕЙНЕКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПЛАНІВ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ.....	12
1.1 Правові умови перебування українських біженців у Швеції: особливості тимчасового захисту.....	13
1.2 Теоретичні підходи до аналізу планів на майбутнє: повернення, інтеграція, невизначеність.....	16
1.2.1 Теорія повернення біженців до країни походження: модель підготовленості Жана-П'єра Кассаріно.....	17
1.2.2 Інтеграція біженців у країні перебування: модель А. Ейджера і А. Стренг.....	21
1.2.3 Стан невизначеності як усвідомлене рішення біженців: підхід М. В. Хорст і Й Грабської.....	23
1.3 Модель ухвалення рішень К. Козера і К. Кушміндер: структурні, індивідуальні, соціальні чинники.....	24
1.4 Проблема та наслідки втрати людського капіталу України.....	27
Висновки до розділу 1.....	28
2 ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА МІГРАЦІЙНІ ПЛАНИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ШВЕЦІЇ.....	30
2.1 Методологія дослідження та логіка формування вибірки.....	30
2.2 Категоризація інформантів за міграційними намірами.....	32
2.3 Аналіз інтерв'ю: фактори впливу на вибір між поверненням, інтеграцією та невизначеністю.....	34
2.3.1 Фактори, що формують орієнтацію на повернення.....	36

2.3.2 Фактори, що формують орієнтацію на інтеграцію.....	40
2.3.3 Фактори, що формують стан невизначеності.....	43
2.4 Висновки за результатами емпіричного дослідження.....	45
2.5 Рекомендації для Міністерства національної єдності України щодо сприяння поверненню та реінтеграції молодих українських біженців..	51
Висновки до розділу 2.....	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, внаслідок чого почалася масова вимушена міграція населення до інших країн. Згідно з даними Operational Data Portal, станом на березень 2025 року у країнах Європи перебуває понад 6,3 мільйона українських громадян, які залишили територію України через війну [1]. За оцінками Євростату, 4,29 мільйона осіб із групи біженців отримали тимчасовий захист у межах Європейського Союзу [2]. У Швеції, згідно з офіційною статистикою на 31 січня 2025 року, зафіксовано 76 075 українців, із яких 48 300 мають офіційний статус біженців або тимчасово захищених осіб за даними Operational Data Portal [1].

Одна з визначальних рис цієї міграції — її тимчасовий характер, який зафіксовано як юридично, так і фактично. Більшість українців у країнах ЄС, включно зі Швецією, перебувають у статусі тимчасового захисту відповідно до Директиви 2001/55/ЄС, яка не гарантує автоматичної інтеграції або можливості постійного проживання. Це створює перебування в очікуванні, в якому біженці змушені ухвалювати рішення щодо свого майбутнього: повертатися в Україну, намагатися інтегруватися у приймаючому суспільстві чи залишатися у стані невизначеності.

У цьому контексті особливого значення набуває питання про людський капітал, який Україна втрачає вже зараз і, ймовірно, втрачати надалі. Згідно з індексом Human Flight and Brain Drain, що вимірює рівень відтоку людських ресурсів, у 2024 році Україна посіла сьоме місце у світі з показником 8.4 бала з 10. Для порівняння, у 2022 році, на початку повномасштабного вторгнення, цей індекс становив 5.90 бала. Пік припав на 2023 рік — 8.90 бала, а у 2024 відбулося незначне зниження. Водночас показник 2024 року все ще на 42% вищий за рівень 2022 року. Це свідчить про стійку тенденцію втрати

висококваліфікованих кадрів і загрозу довготривалої депопуляції освічених і працездатних груп населення. Для порівняння, середній показник серед 176 країн світу у 2024 році становив лише 4.98 бала [3].

Разом узяті, ці фактори формують комплексне соціальне явище, що виходить за межі гуманітарної теми і має безпосереднє значення для майбутнього України. Саме тому особливої актуальності набуває дослідження індивідуальних стратегій українських біженців у Швеції, зокрема молоді віком 19–30 років, яка становить один із найбільш мобільних і водночас найбільш вразливих сегментів у контексті втрати людського капіталу. Аналіз мотивацій та чинників, що впливають на повернення, інтеграцію чи невизначеність, дозволяє не лише краще зрозуміти досвід українців за кордоном, а й сформуванню підґрунтя для розробки політик — як в Україні, так і в приймаючих країнах — які можуть сприяти поверненню або формуванню довготривалого партнерства між державами.

Ступінь наукового дослідження обраної теми. Дослідники підходять до вивчення міграційних планів біженців з різних аналітичних ракурсів. У сфері повернення Дж. Борхас (“Self-selection and the earnings of immigrants”) зосереджується на економічних мотиваціях, М. Бредлі (“Refugee Repatriation: Justice, Responsibility and Redress”) — на нормативних підставах репатріації, а Ж.-П. Кассаріно (“Conditions of Modern Return Migrants: Reframing the Returnee’s Profile”) — на ресурсній підготовленості до повернення [4-6].

Дискусії щодо мотивації до мобільності та повернення часто зосереджуються на переосмисленні моделі «push–pull» Еверетта Лі. Н. Ван Хір, О. Бейквелл і К. Лонг у статті “Push-pull plus: reconsidering the drivers of migration” пропонують доповнити її поняттями «аспірацій» і «можливостей». М. Бруццоне в аналітичному звіті “Understanding Migration: Why ‘Push Factors’ and ‘Pull Factors’ Do Not Explain Very Much” підкреслює, що модель

push–pull є радше публіцистичним спрощенням, ніж повноцінною науковою теорією, оскільки не враховує складності соціальних зв'язків, кумулятивного впливу факторів та колективної природи багатьох міграційних рішень [7–9]. К. Козер і К. Кушміндер у збірці “Comparative Research on the Assisted Voluntary Return and Reintegration of Migrants” наголошують на необхідності враховувати не лише зовнішні фактори, а й особисті мотивації та контекст приймаючої країни [10].

Дослідження інтеграції охоплюють як класичну асиміляційну модель М. Гордона (“Assimilation in American Life”), так і багатовимірну концептуалізацію інтеграції, запропоновану А. Ейджером і А. Стренг (“Understanding Integration: A Conceptual Framework”) [11, 12]. Альтернативні аналітичні рамки пропонують Дж. Філімор (“Refugee-Integration-Opportunity Structures: Shifting the Focus From Refugees to Context”) та М. ван дер Лінден і Я. Дахевоса (“Policy Variation and Refugee Integration: A Natural Experiment”), які зосереджуються на контекстуальній варіативності інтеграційного досвіду [13, 14].

Проблему невизначеності аналізують М. В. Хорст і Й. Грабська (“Introducing the Uncertain: Temporality, Agency, and Future-Making in Forced Migration”), які розглядають її як адаптивну відповідь на складне середовище [15]. Інший погляд пропонують Ф. Маас, С. Мюнх, М. Шадер і Г. Шамман (“The Politics of Uncertainty: Producing, Reinforcing, and Mediating (Legal) Uncertainty in Local Refugee Reception”), акцентуючи на свідомому створенні правової невизначеності як інструменту контролю [16].

Окрему увагу слід звернути на дослідження, присвячені українським біженцям після 2022 року. У праці В. Хернес, О. Осленд, О. Дейнеко та М. Х. Мюре (“Where does the future lie? Initial aspirations for return among newly arrived Ukrainian refugees in Norway”) проаналізовано початкові орієнтації

щодо повернення українців у Норвегії [17]. У звіті Центру економічної стратегії “Українські біженці після трьох років за кордоном: скільки їх та хто повернеться?” подано порівняльний аналіз адаптаційного контексту в країнах Європейського Союзу [18].

Таким чином, тема майбутніх планів українських біженців у Швеції перебуває на перетині кількох наукових напрямів, кожен з яких доповнює загальне уявлення про логіку індивідуальних рішень у ситуації вимушеної міграції.

Методи дослідження. У дослідженні ми поєднуємо якісні та інтерпретативні методи. Основний акцент робимо на глибинному аналізі суб’єктивних мотивацій, що зумовлює використання якісної методології. Базовим методом є напівструктуроване глибинне інтерв’ю, що забезпечує спільне тематичне поле для всіх інформантів, але дозволяє варіативність у глибині та напрямку розповіді.

Для рекрутингу застосовано метод цілеспрямованого теоретичного відбору: інформанти добиралися з урахуванням їхньої орієнтації на повернення, інтеграцію або перебування в стані невизначеності. Для залучення нових учасників частково використовувався метод “снігової кулі”, коли попередніх інформантів просили порекомендувати інших потенційних учасників, які мають актуальний досвід. Ключовим критерієм включення була наявність статусу тимчасового захисту відповідно до Директиви ЄС 2001/55/ЄС, а також проживання в Швеції у період 2022–2024 років. Усього було опитано 6 інформантів.

Для інтерпретації даних застосовано метод тематичного аналізу, який дозволяє виокремити основні мотивації та стратегії, що стоять за формуванням планів на майбутнє. Такий підхід дозволяє реконструювати

структуру індивідуальних рішень, а також порівнювати мотиваційні схеми у трьох теоретичних групах.

Публікації. Основні положення роботи викладені у тезах конференції «Соціологія у (пост)сучасності», яка проведена 14 березня 2025 року. У них було представлено теоретичну концепцію, авторське бачення проблемного поля та попередній план емпіричного дослідження, сформований до початку польового етапу.

Мета дослідження — виявити основні фактори, що впливають на індивідуальні плани українських біженців у Швеції стосовно повернення, інтеграції або невизначеності щодо майбутнього серед молоді віком 19–30 років.

Завдання дослідження:

- Описати правові та соціальні умови життя українських біженців у Швеції в умовах тимчасового захисту;
- Проаналізувати основні теоретичні підходи до вивчення міграційних стратегій повернення, інтеграції та невизначеності;
- Визначити теоретичну модель аналізу, що дозволяє класифікувати чинники впливу на міграційні плани;
- Виявити фактори, що впливають на вибір між поверненням, інтеграцією або збереженням стану невизначеності серед молодих українських біженців у Швеції;
- Розробити рекомендації для центральних органів державної влади України, зокрема Міністерства національної єдності України, щодо сприяння поверненню молодих українських біженців та їхньої реінтеграції в українське суспільство;

Об'єкт дослідження — індивідуальні плани щодо майбутнього українських біженців віком 19–30 років, які перебувають у Швеції в умовах тимчасового захисту.

Предмет дослідження — фактори, що впливають на формування індивідуальних планів українських біженців віком 19–30 років у Швеції щодо повернення, інтеграції або збереження стану невизначеності.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПЛАНІВ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

У центрі нашої роботи — поняття «плани на майбутнє», яке у повсякденному спілкуванні часто вживається як синонім до «намірів» або «рішень». У науковому дискурсі, присвяченому адаптації мігрантів і біженців, широко застосовується поняття сценаріїв, яке слугує для класифікації типових траєкторій поведінки у приймаючому суспільстві. Зокрема, у дослідженнях Т. Горовіца, згаданих у роботі Ю. Плющ, виділяються такі адаптаційні сценарії: асиміляція, сепарація, інтеграція та гібридна адаптація [19]. Сценарій у такому розумінні — це модель, що описує типову логіку поведінки біженця у взаємодії з новим соціальним простором.

У нашій роботі ми свідомо зосереджуємося на категорії «плани на майбутнє», яка акцентує на індивідуальній, усвідомленій і мотиваційній основі рішень, що ухвалюються українськими біженцями. Плани, на відміну від сценаріїв, не є лише типізованими шляхами адаптації, а становлять суб'єктивні бачення можливого, сформовані під впливом особистого досвіду. У цьому понятті поєднуються оцінка доступних варіантів, передбачення можливих наслідків, співвіднесення бажаного з реальним та формування уявлень про подальше життя. Плани є не лише реакцією на поточні умови, а й проявом активної позиції людини в умовах невизначеності, зокрема в контексті тривалості перебування, повернення до України або можливості залишитися в країні тимчасового захисту.

Саме через плани ми можемо дослідити глибинні мотивації, що стоять за рішеннями українських біженців: їхнє сприйняття майбутнього, орієнтацію на стабільність або мобільність, очікування змін — як у Швеції,

так і в Україні. У межах цього розділу насамперед розглядаються правові умови перебування українців у Швеції, які створюють рамки можливого для ухвалення рішень. Наступним етапом аналізу є звернення до теоретичних підходів, що дозволяють інтерпретувати плани біженців на повернення, інтеграцію або збереження невизначеного статусу. Завершуємо розділ аналізом проблеми відтоку людського капіталу з України — явища, що набуває ознак системної загрози внаслідок масштабної вимушеної міграції. Це дозволяє побачити глибинні мотивації біженців не лише як індивідуальні траєкторії, а й як частину ширшого соціального процесу, що має вагомі наслідки як для України, так і для приймаючої країни.

1.1 Правові умови перебування українських біженців у Швеції: особливості тимчасового захисту

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну Європейський Союз активував Директиву про тимчасовий захист (Temporary Protection Directive 2001/55/EC). Її основна мета — забезпечити оперативний захист особам, які масово тікають від збройного конфлікту, без необхідності проходити процедуру надання притулку. Швеція, як держава-член ЄС, теж впровадила цю директиву у своє міграційне законодавство, створивши правові умови для прийняття великої кількості українських біженців.

Українці, які прибули до Швеції після 24 лютого 2022 року, отримали право на тимчасовий захист. Цей статус гарантує біженцям низку базових прав, включно з правом на проживання, доступ до базової медичної допомоги, початкову освіту для дітей, а також доступ до ринку праці.

У Швеції реалізацією тимчасового захисту займається Міграційне управління (Migrationsverket), яке координує процес реєстрації, розселення, надання документів та забезпечення доступу до послуг. На відміну від традиційної процедури надання притулку, тимчасовий захист не передбачає глибокої перевірки особистих обставин — він надається автоматично усім особам, які підпадають під категорії, визначені Директивою та національним законодавством. Водночас цей статус не є довготривалим і передбачає можливість перегляду залежно від змін у ході війни в Україні. Станом на 2025 рік тимчасовий захист для українців у Швеції продовжено до 2026 року.

Окремим викликом у цьому контексті є правова та життєва невизначеність, яка викликає відчуття тимчасовості. Для багатьох біженців тимчасовий захист виглядає як “заморожений” статус: формально — з усіма базовими правами, але без перспективи стабільного майбутнього.

Однак проблема не лише у тимчасовості як правовому статусі. Існують глибші структурні складнощі, які безпосередньо впливають на якість життя біженців та їхнє сприйняття Швеції як потенційного місця довготривалого перебування. Однією з таких ключових перешкод є річний термін очікування для отримання персонального ідентифікаційного номера (personnummer). Українці, які не перебувають у Швеції впродовж принаймні одного року, отримують лише координаційний номер (samordningsnummer). Це тимчасовий ідентифікатор, який, попри формальну легалізацію перебування, не відкриває повноцінного доступу до шведських соціальних інституцій.

Наявність лише координаційного номера створює широкий спектр бар'єрів:

- неможливість відкрити банківський рахунок, що ускладнює офіційне працевлаштування;

- відсутність доступу до державних онлайн-сервісів (включно з медичними);
- труднощі з отриманням житла від міграційної служби, оскільки вони вимагають наявності стабільного доходу або працевлаштування для гарантії оплати своєї частини оренди (міграційна служба покриває частину оренди житла до отримання персонального номера);

Отримання personnummer, що символізує перехід до стабільнішого становища, позбавляє біженців частини соціальних гарантій. Зокрема, особи, які отримують цей статус, більше не мають права на часткову оплату житла, наданого Migrationsverket (міграційна служба), і мають повністю оплачувати його самостійно. Це створює ситуацію, за якої формальна "інтеграція" водночас означає зростання матеріального навантаження без гарантій соціальної підтримки.

Усі ці чинники — від складності з реєстрацією до фінансових труднощів — впливають на індивідуальне сприйняття ситуації біженців і можуть суттєво змінювати їх плани на майбутнє. Хтось, зіткнувшись із побутовими бар'єрами, посилює наміри повернутися в Україну. Інші, навпаки, прагнуть якнайшвидше інтегруватися, щоб вийти з перехідного статусу. Деяко залишається у стані невизначеності, відкладаючи остаточне рішення.

Водночас існують і позитивні чинники, які впливають на формування довгострокових планів. Зокрема, в окремих регіонах Швеції українці мають змогу користуватися безкоштовним громадським транспортом, а студенти отримують право на безкоштовне навчання у державних університетах. Подібні ініціативи зменшують початкову вразливість та можуть посилювати мотивацію до інтеграції.

Отже, правовий статус тимчасового захисту в Швеції, попри формальну достатність, супроводжується низкою обмежень, які істотно впливають на реальні життєві можливості українських біженців. І саме ці умови стають одним із ключових факторів формування їхніх планів на майбутнє.

У подальшому аналізі ми детальніше розглядаємо сутність та характеристики можливих планів біженців та теоретичну базу для окреслення чинників, що фігурують при виборі між поверненням до України, спробами повної інтеграції в шведське суспільство або збереженням невизначеного статусу.

1.2 Теоретичні підходи до аналізу планів на майбутнє: повернення, інтеграція, невизначеність

Для охарактеризування планів на майбутнє, які формують українські біженці у Швеції, необхідно звернутися до наукових теорій, що інтерпретують мотиваційні основи різних варіантів міграційної поведінки. У межах цього підpunkту розглянуто три теоретичні моделі, які відповідають трьом зазначеним типам планів. Першою є теорія підготовленості до повернення П'єра Кассаріно, яка дозволяє пояснити, за яких умов повернення до країни походження постає як спонтанне або підготовлене рішення. Другою є інтеграційний підхід Алестера Ейджера та Аллі Стренг, що акцентує на багатовимірності інтеграції як процесу, що включає правові, соціальні, економічні та психологічні аспекти. Третя модель — це підхід до невизначеності як до усвідомленого вибору або емоційного стану, розроблений С. Горст і К. Грабською; він дозволяє проаналізувати ситуації,

коли біженці свідомо уникають остаточного рішення, залишаючи майбутнє відкритим.

Кожну з теорій представлено окремо — з поясненням її основних положень, причин вибору саме цієї моделі, а також з аналізом її прикладної цінності для вивчення рішень українських біженців у Швеції.

1.2.1 Теорія повернення біженців до країни походження: модель підготовленості Жана-П'єра Кассаріно

У дослідженнях повернення мігрантів і біженців існує низка теоретичних моделей, що пропонують різні пояснення цього явища. Насамперед класичні підходи розглядали його переважно як реакцію на зміну зовнішніх обставин — припинення війни, втрату статусу або економічне виснаження. Наприклад, економічна модель Джорджа Борхаса пояснює повернення як результат порівняння потенційного доходу в країні перебування і країні походження [4]. Вона базується на раціональному виборі, однак абстрагується від соціального контексту, особистих мотивів чи досвіду мігранта, що робить її непридатною для аналізу рішень біженців, які діють у ситуації правової, емоційної й соціальної невизначеності.

Схожими обмеженнями характеризуються і сучасні емпіричні підходи, що розглядають повернення через його макронаслідки, а не мотиваційні механізми. Так, у роботі “Refugee Return and Conflict: Evidence from a Natural Experiment”, К. Блер та О. Райт досліджують вплив масової репатріації афганських біженців на рівень конфліктності в країні походження [20]. Автори доводять, що репатріація, стимульована фінансовою допомогою,

може змінювати локальні економічні умови — зокрема підвищувати очікувану оплату праці — і, відповідно, спричиняти як зменшення збройного спротиву уряду, так і посилення соціальної напруженості. Попри аналітичну цінність цього підходу для оцінки наслідків політики повернення, він не розкриває мотиви індивідуальних рішень — чому саме люди повертаються або залишаються. Саме тому він не відповідає цілям нашого дослідження.

Інший підхід — соціально-психологічна концепція "справедливого повернення", розроблена Меган Бредлі. Вона акцентує на нормативних засадах повернення — правах біженців, обов'язках держав, репараціях і механізмах перехідного правосуддя [5]. Ця модель є релевантною для аналізу політик у постконфліктних суспільствах, але не дозволяє досліджувати особисті плани й індивідуальні стратегії, якими керуються біженці у повсякденному виборі.

Натомість підхід Жана-П'єра Кассаріно, розроблений у межах теорії підготовленості до повернення (*preparedness for return*), передбачає не лише бажання, а й здатність особи здійснити повернення на основі накопичених ресурсів, знань і соціального капіталу [6]. У своїй концепції Кассаріно формулює важливе аналітичне розрізнення між спонтанним та підготовленим поверненням.

Саме така диференціація дозволяє нам глибше аналізувати, які чинники впливають на усвідомлене бажання повернутися. У контексті українських біженців у Швеції, де діє режим тимчасового захисту, ця теорія є надзвичайно корисною. Вона дозволяє трактувати плани повернення не як абстрактні наміри, а як соціальні стратегії, що формуються у конкретному правовому, економічному та культурному контексті.

Таким чином, обґрунтований вибір саме концепції Ж.-П. Кассаріно пояснюється її здатністю розглядати плани як процес прийняття рішень, враховувати суб'єктивний вимір і підготовку, надати аналітичну рамку для пояснення, чому деякі біженці ухвалюють рішення про повернення, а інші — ні. Цей підхід відповідає завданню роботи — зрозуміти, як українські біженці у Швеції мислять і планують можливе повернення, якими ресурсами володіють і що їх мотивує до такого кроку.

У рамках теорії Ж.-П. Кассаріно спонтанне повернення часто є реакцією на кризу в країні перебування (економічну, правову, особисту). Таке рішення ухвалюється без довгострокового планування, що знижує шанси на ефективну реінтеграцію в країні походження та може призвести до повторної міграції. Натомість підготовлене повернення — це стратегічно продумане рішення, що базується на мобілізації ресурсів. Тобто це не одномоментна подія, а тривалий процес, що охоплює етапи осмислення, накопичення ресурсів, стратегічного планування, мобілізації мереж і лише після цього — фізичне повернення [6]. У рамках моделі підготовленого повернення Ж.-П. Кассаріно підготовленість охоплює чотири основні складові: бажання повернутися, готовність повернутися, мобілізацію ресурсів (матеріальних, нематеріальних і соціального капіталу), обставини в країні перебування і країні походження, які впливають на можливість реалізації повернення. Чим вищий рівень підготовленості та ресурсної мобілізації, тим вищими є шанси на успішну реінтеграцію та меншою – ймовірність повторної міграції [6].

Особливу увагу Ж.-П. Кассаріно приділяє контекстуальним факторам: він наголошує, що повернення є не лише особистим вибором, а й функцією соціальних і політичних обставин як у країні перебування, так і в країні походження. Таким чином, успіх або провал повернення не можна пояснити

виключно діями індивіда — важливо враховувати інституційне середовище, економічну ситуацію, наявність програм підтримки тощо.

На відміну від транснаціоналістів, які акцентують на культурних і ідентичнісних аспектах міграції, але менше уваги приділяють плануванню повернення як такому, концепція підготовленості забезпечує аналітичний інструментарій для дослідження свідомого формування життєвих планів.

Додатковим фактором, що підсилює значущість обраної теоретичної моделі, є її застосування як аналітичного підґрунтя в сучасних емпіричних дослідженнях українських біженців. Зокрема, у статті “Where does the future lie? Initial aspirations for return among newly arrived Ukrainian refugees in Norway” (2024) теоретична рамка Ж.-П. Кассаріно використовується для аналізу перших намірів щодо повернення серед українців, які прибули до Норвегії невдовзі після початку повномасштабної війни. Автори показують, що модель підготовленого повернення дає змогу відтворити складну логіку стратегічних рішень, в яких ключову роль відіграють доступ до ресурсів, відчуття контролю та оцінка ризиків [17].

У нашій роботі теорія підготовленого повернення дозволяє вийти за межі логіки "залишитися чи повернутися" і розглянути повернення як стратегічне рішення, що формується у складному полі між особистими прагненнями, соціальними зв'язками, доступністю ресурсів та правовими умовами [6]. Це відкриває можливість емпірично аналізувати, які саме чинники є вирішальними для ухвалення рішення про повернення українськими біженцями, які перебувають у режимі тимчасового захисту в Швеції.

1.2.2 Інтеграція біженців у країні перебування: модель А. Ейджера і А. Стренг

У науковій літературі поняття інтеграції трактується як складний, багатовимірний процес, що охоплює взаємодію біженців із різними інституційними, соціальними та культурними системами приймаючого суспільства. Проте між дослідниками існують суттєві відмінності щодо того, які саме аспекти інтеграції є визначальними, як її вимірювати і що вважати успішним інтеграційним результатом.

У нашій роботі ми спираємося на модель багатовимірної інтеграції Алестера Ейджера та Аллі Стренг [12]. Ця концепція пропонує структуровану аналітичну рамку, яка включає чотири тематичні блоки: матеріальні умови (житло, працевлаштування, охорона здоров'я, освіта), соціальні зв'язки (всередині громади, міжгрупові зв'язки, з державними структурами), "фасилітатори" інтеграції (мовна компетентність, культурні знання, безпека, а також індивідуальні інтеграційні цілі) і юридичні та громадянські права. Її аналітична сила полягає в тому, що модель дозволяє не лише описувати рівень інтеграції, а й виявляти взаємозалежність між окремими вимірами, наприклад, правовий захист не гарантує ефективної інтеграції без доступу до ринку праці. Завдяки цьому модель дозволяє виявляти часткову чи фрагментарну інтеграцію — ситуації, в яких окремі сфери інтеграції успішні, а інші залишаються недоступними або проблемними.

На відміну від класичної моделі Мілтона Гордона, що розглядає інтеграцію як односторонній процес поступової асиміляції, в якому мігранти мають адаптуватися шляхом втрати власної етнокультурної ідентичності [11],

підхід А. Ейджера та А. Стренг базується на принципі взаємності та багатовимірності [12]. У цій концепції інтеграція трактується не як злиття з більшістю, а як складний процес, що охоплює одночасно правові, економічні, соціальні та культурні виміри, допускаючи збереження культурної специфіки мігрантів. Крім того, дослідники підкреслюють, що інтеграція залежить не лише від зусиль самих біженців, а й від того, наскільки відкритим є приймаюче суспільство, чи здатні його інституції та громади забезпечити умови для ефективного включення новоприбулих. Такий підхід є актуальним для дослідження ситуації українських біженців у Швеції, де формальна наявність доступу до послуг не гарантує повної інтеграції.

Інші сучасні теорії також прагнуть подолати одновимірні підходи до інтеграції, але мають інший фокус. Наприклад, концепція “opportunity structures” Дженні Філімор спрямована на вивчення умов у приймаючому суспільстві, які можуть як сприяти, так і блокувати інтеграцію біженців [13]. Вона виділяє п’ять структур: локальний контекст, дискурси, міжгрупові відносини, інституційні умови та політичні ініціативи, які формують інтеграційне середовище. У результаті в центрі теоретичної рамки опиняється не сам біженець, а соціальний контекст, у якому відбувається його адаптація, що не надає цілісного уявлення про процес формування мотивації до інтеграції. Тому ця концепція менш придатна для аналізу індивідуальних планів біженців, які є фокусом нашого дослідження.

Саме тому модель А. Ейджера та А. Стренг обрана як основна. Її багатовимірний підхід дозволяє поєднати структурний аналіз інтеграційного контексту з індивідуальними уявленнями про майбутнє, тобто враховує як доступ до послуг, так і суб’єктивне відчуття приналежності, безпеки та перспектив. Такий підхід безпосередньо відповідає завданням цього

дослідження — вивчити, які чинники впливають на прийняття українськими біженцями рішень щодо майбутнього.

1.2.3 Стан невизначеності як усвідомлене рішення біженців: підхід М. В. Хорст і Й. Грабської

Умови вимушеного переміщення, в яких тривалість перебування, доступ до прав і можливість повернення залишаються непередбачуваними, створюють ситуацію, де невизначеність постає не лише як побічний ефект, а й як потенційно усвідомлена реакція з боку біженців. Проте в науковій літературі існують різні підходи до осмислення цього явища.

У нашій роботі основною теоретичною рамкою для аналізу стану невизначеності обрано модель М. В. Хорст і Й. Грабської, яка запропонована в колективній монографії "Introducing the Uncertain: Temporality, Agency, and Future-Making in Forced Migration" [15]. Авторки підкреслюють, що невизначеність не завжди є виключно наслідком зовнішніх обставин або обмежень, а може набувати форми адаптивної стратегії. У межах цієї концепції невизначеність розглядається як тактика тимчасового утримання від остаточних рішень — зокрема між поверненням та інтеграцією. Цей стан не є відсутністю планів, а радше свідчить про зважування варіантів, очікування змін або свідоме відтермінування вибору, який наразі є ризикованим або неможливим через обмежені ресурси або певні обставини.

Це дозволяє нам розглядати невизначеність не як пасивне очікування, а як форму планування майбутнього — ситуацію, коли біженець активно оцінює ризики, ресурси та контексти, перш ніж ухвалити стратегічне

рішення. У випадку українських біженців у Швеції такий підхід дозволяє нам емпірично виявити ті ситуації, коли відсутність чіткого плану є не ознакою розгубленості, а радше усвідомленою відповіддю на складну правову чи емоційну ситуацію.

Існують і альтернативні трактування. Наприклад, у концепції Ф. Мааса, С. Мюнх, М. Шадера та Г. Шаммана невизначеність постає як результат державної політики, спрямованої на утримання біженців у стані контрольованої нестабільності [16]. У статті "The Politics of Uncertainty: Producing, Reinforcing, and Mediating (Legal) Uncertainty in Local Refugee Reception" автори аналізують, як правова невизначеність використовується як інструмент управління на локальному рівні. Тут вона функціонує як інституційна технологія, яка посилює вразливість, перешкоджає інтеграції та звужує можливості для самостійного планування майбутнього.

Порівняння цих двох підходів демонструє відмінність між поглядом на невизначеність як на інструмент зовнішнього контролю (Маас та ін.) і як індивідуальної адаптивної відповіді на нестабільне середовище (Хорст і Грабська). Для нашого дослідження, що сфокусоване на суб'єктивних планах українських біженців, більш відповідним є саме другий підхід. Він дозволяє розглядати стан невизначеності як одну з форм прийняття рішення, що може співіснувати з інтеграцією або бажанням повернутися.

1.3 Модель ухвалення рішень К. Козера і К. Кушміндер: структурні, індивідуальні, соціальні чинники

Для аналізу інтеграції звертаємось до підходу К. Козера і К. Кушміндер.

Модель створено в межах порівняльного дослідження добровільного повернення мігрантів [10].

Для розкриття процесу прийняття рішень біженцями щодо повернення ми звертаємося до аналітичної моделі, розробленої Калідом Козером і Кеті Кушміндер у межах порівняльного дослідження добровільного повернення мігрантів [10]. Для нашого дослідження ця теорія є особливо корисною, оскільки вона дозволяє аналізувати рішення біженців про повернення не як автоматичну реакцію на зовнішні обставини, а як результат поєднання особистих мотивів, життєвих ресурсів і умов у країні перебування. На відміну від класичної теорії “push–pull”, сформульованої Евереттом Лі, яка пояснює міграційні процеси крізь сукупність відштовхувальних факторів у країні походження та привабливих факторів у країні призначення [7], модель К. Козера і К. Кушміндер дозволяє врахувати комплекс факторів — від інституційних умов до особистих стратегій і ресурсів. Саме тому ця модель є головною аналітичною рамкою дослідження. Це дозволяє пояснити, чому в однакових умовах одні біженці ухвалюють рішення про повернення, а інші — ні. Модель також є практичною для структурованого аналізу — вона чітко окреслює, які саме типи факторів варто враховувати, коли йдеться про вибір між поверненням, інтеграцією або збереженням невизначеності [10].

К. Козер і К. Кушміндер виокремлюють три ключові категорії факторів, що впливають на рішення про повернення:

- Структурні умови — це характеристики країни перебування і країни походження: доступ до житла, працевлаштування, правовий статус, безпека, рівень дискримінації, політична стабільність тощо.
- Індивідуальні характеристики — вік, стать, рівень освіти, професійний досвід, особисті очікування та суб’єктивна оцінка власних можливостей.

- Соціальні зв'язки та фактори родини — наявність близьких у країні походження чи прийняття, мотивація возз'єднання, підтримка в громаді [10].

Окрему увагу приділено політичним чинникам, які включають не лише формальні правові рамки (доступ до процедур отримання статусу, термін дії тимчасового захисту), а й наявність або відсутність політичної підтримки інтеграції з боку приймаючої держави. Таким чином, модель передбачає, що рішення про повернення виникає на перетині особистих стратегій і структурних обмежень — як на рівні інституцій, так і в соціальному просторі.

Ще одна особливість обраної теорії в тому, що в ній присутній підхід до мігрантів як до агентних суб'єктів: вони не лише реагують на обставини, а й активно оцінюють ризики, збирають ресурси, зважують перспективи. Наприклад, людина може відтермінувати повернення доти, поки не буде впевнена в економічній стабільності або безпеці вдома. Таким чином, модель К. Козера і К. Кушміндер дозволяє пояснити, чому не всі біженці повертаються навіть за умов покращення ситуації в країні походження — іноді через нестачу ресурсів, іноді через зміну ідентичності чи вкорінення в новому середовищі.

Для нашого дослідження ця модель є надзвичайно цінною, оскільки дозволяє емпірично класифікувати фактори, що формують рішення українських біженців у Швеції — від доступу до житла і ринку праці до впливу родинних стратегій і інституційної політики тимчасового захисту. Крім того, вона дає змогу побачити, як плани можуть змінюватися залежно від комбінації зовнішніх і внутрішніх обставин. У підсумку модель дозволяє проаналізувати, як саме поєднуються особисті наміри біженців, їхні реальні можливості та умови, в яких вони перебувають.

1.4 Проблема та наслідки втрати людського капіталу України

Після аналізу індивідуальних рішень українських біженців у межах чотирьох теоретичних підходів — повернення, інтеграції, невизначеності та багатofакторної моделі ухвалення рішень — доцільно звернутися до ширшого суспільного контексту. Адже вибір біженців залишитися за кордоном або повернутися — це не лише особисте рішення, а й чинник, що має стратегічне значення для України як держави. Масштабна еміграція під час війни поставила країну перед новим викликом — збереженням людського капіталу, без якого неможливо уявити повоєнне відновлення. Саме тому цей підпункт присвячено аналізу наслідків масового виїзду українських громадян крізь призму втрати трудового, інтелектуального та демографічного потенціалу.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 20 березня 2025 року у світі зафіксовано 6,9 мільйона українських біженців, з яких понад 6,3 мільйона перебувають у Європі [1]. Це загрожує значною втратою людського капіталу — сукупності знань, навичок, кваліфікацій та продуктивних здібностей, що формуються в межах суспільства. Як зазначається в аналітичному звіті Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, ще до початку повномасштабного вторгнення в Україні фіксувався сталий процес скорочення чисельності працездатного населення, зумовлений як старінням, так і тривалими масштабними міграційними процесами [21].

Згідно з результатами дослідницького звіту Cedos, фактори, які спонукають українців залишатися за кордоном, не зводяться лише до економічних переваг. Частина респондентів наголошує на емоційних,

соціальних та символічних бар'єрах для повернення — зокрема, страху соціального осуду, втрати зв'язку з колишнім середовищем або побоювань бути неприйнятими у громадах, з яких вони виїхали. Це свідчить про те, що навіть за наявності матеріальних передумов рішення про повернення може утримуватися менш помітними, але не менш значущими чинниками [22].

Проблема ускладнюється тим, що висококваліфіковані спеціалісти інтегруються у країнах перебування швидше, ніж інші категорії біженців, що підвищує ризик їхнього довготривалого закріплення поза межами України.

Згідно з опитуванням Info Sapiens на замовлення Центру економічної стратегії (ЦЕС), проведеним у листопаді–грудні 2024 року, у середньому лише 39% українських біженців з вищою або незакінченою вищою освітою планують повернутися до України після завершення бойових дій, тоді як понад 60% залишаються за кордоном [18].

Таким чином, рішення українських біженців щодо повернення або залишення за кордоном матимуть не лише індивідуальний, а й стратегічний ефект. Відновлення країни, ефективне функціонування ринку праці, освіти та інноваційної економіки залежатимуть від здатності держави створити умови для повернення та реінтеграції своїх громадян.

Висновки до розділу 1

У першому розділі здійснено комплексний аналіз правових, теоретичних і структурних передумов, що формують плани на майбутнє українських біженців у Швеції. З'ясовано, що хоча режим тимчасового захисту надає формальну можливість перебування, він супроводжується

низкою обмежень — насамперед у доступі до інституцій, соціального забезпечення та ринку праці. Ці обмеження суттєво впливають на суб'єктивне сприйняття свого становища та відповідно — на ухвалення рішень щодо повернення, інтеграції чи збереження невизначеного статусу.

На теоретичному рівні встановлено, що плани біженців є результатом взаємодії структурних обмежень і особистісних мотивацій. Застосування концепції підготовленості до повернення (Ж.-П. Кассаріно), багатовимірної моделі інтеграції (А. Ейджер і А. Стренг), підходу до невизначеності як адаптивної стратегії (С. Горст і К. Грабська), а також моделі прийняття рішень К. Козера і К. Кушміндер дозволяє емпірично розмежувати логіки дій біженців у напрямках повернення, інтеграції та утримання від рішення.

Окрему увагу приділено макрорівню — проблемі втрати людського капіталу України внаслідок вимушеної міграції. З огляду на те, що найбільш мобільною є економічно активна, висококваліфікована частина населення, тривале перебування українців за кордоном становить загрозу для повоєнного відновлення, функціонування інституцій та демографічного балансу. Тому плани на майбутнє українських біженців — це не лише питання індивідуального вибору, а й стратегічна змінна для державної політики.

Загалом, результати розділу дозволяють зробити висновок, що рішення українських біженців не є спонтанними або випадковими: вони формуються на перетині правових умов, доступу до ресурсів, соціального становища та внутрішніх уявлень про майбутнє. У наступних розділах ці теоретичні положення будуть використані як основа для подальшого аналізу інтерв'ю з інформантами.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА МІГРАЦІЙНІ ПЛАНИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ШВЕЦІЇ

2.1 Методологія дослідження та логіка формування вибірки

Теоретичний аналіз дозволив окреслити ключові підходи до інтерпретації планів на майбутнє — як стратегічного вибору між поверненням, інтеграцією та збереженням невизначеного статусу. Однак для розуміння реальних мотивацій, що стоять за цими орієнтаціями, необхідним є емпіричний аналіз. Саме тому другий розділ присвячено якісному дослідженню, яке дозволяє простежити, як міграційні плани формуються у відповідь на конкретні інституційні, соціальні та особистісні обставини. У цьому контексті важливо обґрунтувати обраний метод та пояснити особливості його реалізації.

Метою цього емпіричного дослідження є виявлення факторів, що впливають на формування міграційних планів українських біженців, які перебувають у Швеції в межах тимчасового захисту. З огляду на чутливість теми, складність особистих переживань інформантів та необхідність у глибокому розумінні мотивацій, обрано якісний підхід. Такий підхід дає змогу реконструювати індивідуальні смисли, що лежать в основі рішень про повернення, інтеграцію або збереження невизначеності.

Для структурування гайду інтерв'ю було використано аналітичну рамку К. Козера і К. Кушміндер, яка розглядає формування планів на майбутнє як результат взаємодії трьох рівнів: інституційного контексту (юридичний статус, доступ до послуг), соціального середовища (зв'язки з родиною, підтримка в приймаючій країні) та індивідуальної суб'єктивності (особисті

уявлення, страхи, життєві пріоритети). Цей підхід дозволяє забезпечити цілісне охоплення ключових чинників, які впливають на поведінкові рішення інформантів у ситуації вимушеної міграції. Особливо важливим є врахування поєднання об'єктивних умов і суб'єктивного досвіду, що формують логіку життєвого вибору.

Відповідно, гайд охоплює тематичні блоки, що стосуються біографічної інформації, досвіду адаптації, соціальних зв'язків, бачення майбутнього та основних чинників впливу. Повний перелік запитань наведено в додатку А.

Дослідження має розвідувальний характер: отримані дані не репрезентують усю сукупність українських біженців у Швеції, але дозволяють виявити ключові фактори впливу, пов'язані з контекстом перебування, соціальними зв'язками, правовим статусом та індивідуальним баченням майбутнього. У межах обраного підходу було сформовано вибірку, яка дозволяє охопити кожен із трьох сценаріїв, що постали в теоретичному аналізі.

У дослідженні взяли участь шість осіб, які залишили Україну після початку повномасштабного вторгнення та на час інтерв'ю перебували у Швеції в межах режиму тимчасового захисту. Рекрутинг був цілеспрямований за критерієм варіативності міграційних намірів: по двоє інформантів представляли кожен із трьох виявлених сценаріїв — повернення, інтеграція та збереження невизначеності.

Майже всі інформанти є студентами українських або шведських університетів віком від 19 до 30 років. Рекрутинг не передбачав відбору за регіональним походженням, статтю чи сімейним станом, оскільки головною метою було забезпечити глибину розуміння особистих мотивацій і логіки прийняття рішень у кожному з трьох сценаріїв. Інтерв'ю проводилися в

березні 2025 року за допомогою відеозв'язку. Усі інформанти надали усну інформовану згоду на участь у дослідженні та збереження конфіденційності.

У підрозділі 1.4 ми зазначали про те, що саме молоді люди, які навчаються або набувають фахових навичок за кордоном, належать до групи з найвищим ризиком довготривалого закріплення в приймаючих країнах. Це явище має значення не лише на індивідуальному рівні: його наслідки можуть стати критичними для України в контексті відновлення демографічного, інтелектуального та економічного потенціалу. Аналіз відповідей цієї вікової категорії дозволяє простежити, як стратегічна проблема втрати людського капіталу проявляється у повсякденних рішеннях окремих людей. Виходячи з вищенаведених характеристик, наступним етапом буде аналітичне групування інформантів за типом їхніх міграційних орієнтацій.

2.2 Категоризація інформантів за міграційними намірами

З метою подальшого аналізу індивідуальних міграційних орієнтацій усі учасники були умовно розподілені на три аналітичні групи — залежно від того, яким чином вони інтерпретують своє становище у Швеції та бачать майбутнє. Ці групи відповідають трьом основним сценаріям: інтеграція, повернення до України та невизначеність.

Зведену інформацію про соціальні характеристики інформантів наведено у табл. 2.1. Надалі в тексті для збереження етичних стандартів цитування використовується технічне кодування «Інформант 1» – «Інформант б», відповідно до наведеної таблиці.

Таблиця 2.1 — Основні характеристики інформантів

Інформант	Ім'я	Вік	Освіта / зайнятість	Чи має Personnummer	Сценарій міграційного вибору
Інформант 1	Артем	20	Студент українського і шведського університеті в, працює в ІТ	Так	Повернення
Інформант 2	Вікторія	22	Студентка шведського університету	Так	Повернення
Інформант 3	Христина	25	Студентка шведського університету, працює офіційно, волонтерка	Так	Інтеграція
Інформант 4	Катерина	19	Студентка шведського університету, бере участь у програмі Erasmus	Так	Інтеграція
Інформант 5	Даша	21	Студентка українського університету, не працює	Так	Невизначеність
Інформант 6	Антон	21	Закінчив бакалаврат в українськом у ВУЗі, працює кухарем у Швеції	Ні	Невизначеність

Три сценарії — повернення, інтеграція та невизначеність — були обрані як базові типи рішень, які домінують у міграційній літературі про біженців. Ми не виділяли окремого сценарію переїзду до третьої країни, оскільки фокус цілеспрямовано зосереджений на досвіді українських біженців у Швеції. Включення інших країн могло б змістити акценти з аналізу шведського контексту, що є ключовим для цієї роботи. Крім того, бажання або наміри залишити Швецію можуть розглядатися як один із проявів сценарію невизначеності — як тактики відкритості до різних можливостей. У наступному підрозділі ми розглянемо ці сценарії через призму факторів, що визначають вибір одного з трьох напрямків.

2.3 Аналіз інтерв'ю: фактори впливу на вибір між поверненням, інтеграцією та невизначеністю

Як основний метод аналізу інтерв'ю обрано тематичний аналіз. Він дозволяє виявити повторювані смислові структури у відповідях інформантів, спираючись як на теоретично задані категорії (дедуктивний підхід), так і на елементи, що виникають у процесі прочитання інтерв'ю (індуктивний підхід). Такий комбінований аналіз є доцільним для досліджень, зосереджених на глибокому розумінні індивідуальних мотивацій. Методика близька до підходів, запропонованих Вірджинією Браун і Вікторією Кларк, хоча в нашому випадку вона застосовується у спрощеному вигляді — без окремої формальної кодувальної сітки, але зі збереженням логіки роботи з ключовими темами та змістовими блоками [23]. Водночас під час аналізу ми дотримувалися принципів етичної інтерпретації — зокрема, уникнення виривання цитат із контексту, врахування інтонації відповідей, послідовності

аргументації, а також рівня емоційної насиченості кожної репліки. Це дозволило не лише кодувати теми, а й виявляти їхню внутрішню вагу для кожного інформанта.

Аналітичною основою для виокремлення факторів слугує модель прийняття рішень К. Козера і К. Кушміндер, яка передбачає три групи чинників: структурні (інституційні умови, доступ до послуг, правовий статус), індивідуальні (мотивації, цінності, відчуття контролю тощо), та соціальні (родина, спільнота, мережі підтримки). Ця модель дозволяє зосередити увагу не лише на змісті рішень, а й на умовах, у яких вони формуються. Її перевагою є гнучкість — кожен із факторів може по-різному активізуватися залежно від контексту, тоді як самі рішення інформантів не зводяться до лінійної моделі “обрати/відкинути”, а радше постають як результат взаємодії ресурсів, уявлень і обмежень.

У подальшому аналізі інформанти розглядаються у межах трьох сценаріїв міграційного вибору: повернення, інтеграція та збереження невизначеності. Для кожного сценарію визначається, які саме фактори виявляються ключовими для формування намірів, як ці фактори взаємодіють між собою, і якою мірою емпіричні дані підтверджують теоретичні моделі, що лежать в основі кожного з підходів: модель підготовленого повернення (Ж.-П. Кассаріно), модель багатовимірної інтеграції (А. Ейджер і А. Стренг) та підхід до стратегічної невизначеності (С. Грабська і С. Горст).

Ми відібрали по двоє інформантів для кожного зі сценаріїв — повернення, інтеграції та невизначеності. Це дало змогу зберегти баланс між глибиною розуміння кожного випадку та можливістю порівняння. У такому форматі стало помітно, які саме фактори відіграють вирішальну роль у прийнятті рішень, а також чим відрізняються логіки вибору в різних умовах.

Паралельне використання трьох теоретичних моделей і тематичного аналізу дозволило не тільки звірити відповіді з існуючими підходами, а й побачити, де ці підходи не до кінця пояснюють те, як люди насправді мислять і поводяться.

2.3.1 Фактори, що формують орієнтацію на повернення

У межах сценарію повернення проаналізовано інтерв'ю з Інформантом 1 та Інформантом 2. Обоє відкрито заявляють про намір повернутися до України. Попри це, логіка їхніх рішень суттєво відрізняється: у Інформанта 1 вона зумовлена фрустрацією і втечею від поточного становища, у Інформанта 2 — почуттям приналежності до українського професійного й культурного простору. Для аналізу було використано концепцію підготовленого повернення Ж.-П. Кассаріно, а також модель прийняття рішень К. Козера і К. Кушміндер, яка дозволяє виокремити структурні, індивідуальні та соціальні чинники, що впливають на міграційні рішення.

Тематичний аналіз виявив декілька спільних елементів. Обидва інформанти висловлюють прив'язаність до України, не розглядають Швецію як «своє місце» у довгій перспективі, а також звертаються до поняття «нормальності», пов'язаної з життям в Україні. Водночас Інформант 2 говорить: «Навчаюсь тут, але завжди думала, що повернуся. Просто не уявляю себе у Швеції назавжди», а Інформант 1 описує своє становище так: «...відчуваю, що тут нічого не залежить від мене. Що я тут, як гість. Вживаю, а не живу». Обоє також демонструють внутрішній розрив між зовнішньою адаптацією та емоційною вкоріненістю: вони соціально функціонують у Швеції, але не ідентифікують себе з цією країною. Водночас

відмінності між ними чіткі. Інформант 1 пов'язує своє рішення з втомою, самотністю і моральним виснаженням: «Я зараз більше думаю про те, щоб допомогти батькам. Якщо треба — повернуся. Але не з бажання повернутись, а з необхідності». Його риторика — це риторика втечі, а не проекту. У Інформанта 2 ж рішення ґрунтується на прагненні професійної реалізації в Україні: «Як реалізувати себе соціологу, тим паче соціологу з України, навіть який знає шведську мову, вірогідність знайти роботу дуже [низька], і мене це не влаштовує, звичайно. Я повернуся і буду працювати соціологом, викладачем в Каразіна».

Модель Ж.-П. Кассаріно дозволяє глибше інтерпретувати обидва кейси через чотири ключові складові підготовленості до повернення: (1) бажання повернутися (*willingness*), (2) готовність повернутися (*readiness*), (3) мобілізацію ресурсів (*tangible, intangible, social capital*) і (4) контекстуальні умови в країні походження і країні перебування. У Інформанта 2 наявні всі складові підготовленого повернення. Її бажання повернутися сформульоване чітко та неодноразово артикульоване в інтерв'ю, готовність проявляється через активне стратегічне планування та накопичення академічних ресурсів, а соціальний і професійний капітал зберігається і розвивається під час навчання. Вона орієнтується на повернення не як на вимушений крок, а як на продуманий етап реалізації в межах українського академічного поля. Контекстуальні умови також не блокують її намірів — правових перешкод немає, і вона зберігає мобільність як студентка, яка не обмежена законодавчо в можливості повернення або повторного виїзду.

У випадку Інформанта 1 ми спостерігаємо глибокі порушення щонайменше трьох із чотирьох складових. Його бажання повернутися є радше гіпотетичним і ситуативним: «якщо треба — повернуся», що свідчить не про стратегічне планування, а про емоційно зумовлену втечу. Готовність

до повернення (як внутрішня організація ресурсів і планів) повністю відсутня — Інформант 1 прямо зазначає, що не планує нічого, не бачить можливостей і живе в парадигмі постійної невизначеності. Мобілізація ресурсів також не спостерігається: він не накопичує ні соціального, ні професійного капіталу, орієнтованого на повернення. Найбільш критичним є те, що контекстуально повернення для нього заблоковане: як військовозобов'язаний чоловік, він втрачає право на виїзд з України після перетину кордону. Це означає, що навіть гіпотетичне повернення є необоротним і безперспективним у правовому сенсі. У цьому випадку ми маємо справу з повністю непідготовленим поверненням, позбавленим ключових механізмів, які уможливають повернення як життєву стратегію.

Таким чином, за моделлю Ж-П. Кассаріно Інформант 2 репрезентує приклад повноцінної підготовленості, тоді як Інформант 1 — приклад глибокої непідготовленості, зумовленої як особистими, так і правовими бар'єрами.

Аналіз через модель К. Козера і К. Кушміндер дозволяє деталізувати логіку обох рішень. У випадку Інформанта 1 ключовими є соціальні фактори — передусім самотність, відсутність підтримки та поверхневий контакт із оточенням: «Я відчуваю, що в Швеції гарно жити, якщо у тебе є родина. Тут багато зроблено для цього. Якщо ти самотній, живеш самотужки, то з фінансової сторони виходить нелегко. Тобто, якщо я не матиму якогось партнера, або родини через пару років, то я не знаю, чи б залишився я в Швеції». Цей досвід соціального вакууму формує глибоке почуття тимчасовості і виключеності. Індивідуальні чинники (молодий вік, здобута освіта, чітка професійна орієнтація та досвід) на перший погляд мають потенціал для інтеграції, однак не перетворюються на внутрішню впевненість у майбутньому чи здатність щось планувати. Цьому заважає

переконавання у відсутності контролю над життєвою траєкторією, що особливо помітно в його словах: «Все настільки не в моєму контролі, що я навчився не робити якісь очікування, як буде виглядати моє майбутнє. Я не знаю, я не можу знати». Структурні можливості, формально доступні Інформанту 1 — персональний номер, навчання в університеті, офіційна робота — не активуються у стратегічну інтеграцію. Причиною є не лише правова невизначеність, але й відчуття недоступності ринку праці, який виявляється закритим без соціального капіталу. Інформант 1 прямо зазначає: «Жодна з 200 вакансій не дала мені роботу. [...] Це ступінь непотизму тут. Всі роботи знаходяться зі зв'язками». У цьому контексті навіть наявність професійних навичок не перетворюється на інтеграційний ресурс — ринок праці сприймається як соціально замкнений, що лише посилює фрустрацію та бажання дистанціюватися від приймаючого суспільства.

У Інформанта 2 індивідуальні фактори є вирішальними: сформована професійна ідентичність, академічна підготовка, а також висока здатність до рефлексивного вибору. Її рішення не спирається на емоції або обставини — вона стратегічно оцінює свої можливості, відкрито визнає обмеження шведського ринку праці для соціолога без наукового ступеня і свідомо обирає повернення як єдиний реалістичний шлях фахової реалізації. Соціальні зв'язки (мати поруч), а також структурний доступ (навчання, стабільне житло, володіння шведською) створюють сприятливе середовище для перебування. Проте її відчуття належності до українського соціального середовища й обмеженість перспектив реалізації у сфері соціології у Швеції є визначальними.

Таким чином, сценарій повернення формується на перетині дуже різних чинників. Для Інформанта 1 — це більше реакція на емоційне виснаження, відчуження напруження, пов'язане з нестабільністю на ринку праці, за

відсутності як стратегічного бачення, так і можливості мобілізувати ресурси. У Інформанта 2 натомість рішення ґрунтується на професійній рефлексії, автономному виборі та реалізується в межах чітко спланованої траєкторії. Попри однакову декларацію наміру повернення, аналітичний розбір показує принципову відмінність у типах мотивації, доступних ресурсах і структурних можливостях. Це ще раз підкреслює, що для розуміння планів на майбутнє недостатньо фіксувати заявлену мету — необхідно аналізувати, як саме вона формується, які ресурси задіяні, та які обмеження безпосередньо впливають на її реалізацію.

2.3.2 Фактори, що формують орієнтацію на інтеграцію

У межах сценарію інтеграції проаналізовано інтерв'ю з Інформантом 3 та Інформантом 4. Обидві інформантки виявляють високий рівень адаптації до умов життя у Швеції та не висловлюють планів повернення до України. Для інтерпретації їхніх рішень було використано модель багатовимірної інтеграції А. Ейджера і А. Стренг, а також модель К. Козера і К. Кушміндер, яка дозволяє деталізувати, як структурні, індивідуальні та соціальні чинники формують мотивацію до інтеграції.

Тематичний аналіз інтерв'ю дозволив виокремити спільні теми. Обидві інформантки говорять про стабільність, комфорт і передбачуваність життя у Швеції, а також про позитивний досвід взаємодії з державними структурами. Інформант 3 підкреслює: «Я хочу залишитися у Швеції. Я не думаю, що я можу реалізувати себе там так, як тут», і доповнює: «Я розвиваюся, я маю можливості, я можу допомагати іншим. У Швеції я реально відчуваю, що я щось можу змінити», чим наголошує, що саме можливість впливати на

оточення є для неї ключовим фактором самореалізації.

У Інформанта 4 спостерігається менше рефлексії щодо майбутнього, проте вона прямо каже: «Я тут вже адаптувалася — навчання, побут, друзі. Не було чогось, що сильно б зупинило або відштовхнуло». В обох кейсах інтеграція супроводжується не лише правовою стабілізацією, а й поступовим переходом до відчуття «нормальності» — включеності у повсякденний ритм життя. Інформант 4 наголошує: «Я отримала personnummer... і якось все стало простіше. Я почала почувати себе нормально, як людина, а не як тимчасовий гість». Однак між інформантками можна помітити й суттєву відмінність. Інформант 3 демонструє активну соціальну участь: має офіційну роботу за контрактом, бере участь у петиційних кампаніях і політичних зустрічах, а також ініціює публічні дискусії щодо прав українських біженців. Її інтеграція є глибокою, пов'язаною не лише з функціональним вкоріненням, а й з формуванням ідентичності в межах приймаючого суспільства. Інформант 4 натомість описує Швецію як простір комфорту, безпеки та особистої автономії, але не ототожнює себе з місцевою громадою. Вона прямо говорить: «Я думала про те, щоби це було моїм хабом, місцем, де я можу залишити свої речі, куди я можу повертатися», що вказує на слабке почуття приналежності.

Модель А. Ейджера і А. Стренг дозволяє пояснити ці кейси як приклади багатовимірної інтеграції. Інформант 3 охоплює всі шість вимірів моделі: безпека, житло, мова, праця, соціальні зв'язки та почуття належності. Її інтеграція є не лише функціональною, а й сформованою внутрішньою ідентифікацією з приймаючим суспільством, оскільки вона має постійний контракт, знає шведську мову, навчається, бере участь у волонтерських ініціативах та активно взаємодіє з шведськими громадянами. Інформант 4 також демонструє побутову й освітню інтеграцію, володіє мовою, має коло

друзів і стабільний побутовий контекст. Однак відсутність громадянської участі та самоідентифікації з приймаючим суспільством не дозволяє говорити про повноцінну інтеграцію на рівні ідентичності.

Аналіз через модель К. Козера і К. Кушміндер дає нам змогу деталізувати логіку цих рішень. У Інформанта 3 структурні умови (персональний номер, доступ до освіти і роботи), індивідуальні характеристики (ініціативність, мотивація, професійні плани) та соціальні зв'язки (участь у волонтерських спільнотах, зв'язки з шведами, мережа підтримки, побудована через спільну діяльність) створюють комплексне підґрунтя для інтеграції. При цьому важливо зазначити, що Інформант 3 інтегрується в умовах правової невизначеності: вона прямо говорить про складність уявити своє майбутнє через тимчасовий характер директиви. Попри це, її прагнення до професійної реалізації й активна позиція щодо умов перебування українців у Швеції свідчать про глибоку включеність у локальний контекст.

У Інформанта 4 структурна складова (наявність персонального номера, житло, навчання), соціальна підтримка (родина, друзі) та відсутність бар'єрів забезпечують стабільність, проте індивідуальні фактори — молодий вік, відсутність професійної орієнтації — наразі не формують повноцінної мотивації до глибокої інтеграції із почуттям належності.

Таким чином, сценарій інтеграції у випадках Інформанта 3 та Інформанта 4 має різну глибину і мотиваційну структуру. В одному випадку йдеться про свідому інтеграцію через соціальну участь і взаємодію з приймаючим середовищем, в іншому — про поступове звикання до комфортного середовища. Обидві інформантки підтверджують наявність базових інституційних умов, необхідних для інтеграції, однак лише в одному з випадків ці умови активізують мотивацію бути частиною суспільства. Це

дозволяє зробити висновок про різні траєкторії інтеграції, які залежать не лише від умов, а й від того, як людина оцінює свої можливості, ролі й потреби у новому середовищі.

2.3.3 Фактори, що формують стан невизначеності

У межах сценарію невизначеності ми проаналізували інтерв'ю з Інформантом 6 та Інформантом 5. Обидва інформанти не показують чіткої орієнтації ані на повернення до України, ані на інтеграцію у Швеції. Їхні відповіді об'єднує загальний стан невизначеності, але наповнення цього стану — різне. Тематичний аналіз інтерв'ю дозволив виокремити кілька спільних для обох інформантів мотивів: відсутність контролю над майбутнім, брак доступу до підтримки або ресурсів, уникання остаточних рішень. Ці теми співвідносяться з підходом М. В. Хорст і Й. Грабської, які описують невизначеність як адаптивну відповідь на складну правову та соціальну ситуацію. Однак на прикладах Інформанта 6 і Інформанта 5 ми спостерігаємо радше не однозначну реалізацію цієї моделі, а дві різні форми утримання — з різним рівнем усвідомлення та різними мотиваційними орієнтирами.

У випадку Інформанта 6 провідною темою є емоційне відсторонення від теми майбутнього. Він працює кухарем, не навчається і не бере участі в жодних програмах. Його позиція щодо майбутнього є максимально розмитою: «Я живу тут поки. Працюю. Не думаю про майбутнє сильно». Він також зазначає: «Я не думаю, що хочу в Україну, але і тут не планую залишитись. Може, десь інше». Така двозначність не супроводжується спробами формулювання плану або пошуку альтернатив: інформант ніби "заморожує" будь-яке рішення. У межах моделі К. Козера і К. Кушміндер

структурний доступ інформанта обмежений: у нього немає персонального номера, має обмежений доступ до послуг. Він говорить: «Немає онлайн-ідентифікації [...] треба все робити самому, витратити час». Соціальна ситуація також є ізольованою: «Зараз сам по собі. Нема друзів. Ніхто не допомагає». Така сукупність чинників створює повноцінний стан реактивної невизначеності — без рефлексії, без стратегії, без доступу до рішень.

У Інформанта 5 ми спостерігаємо інший тип невизначеності — він супроводжується рефлексією, але не переходить у дію. Вона має персональний номер, проте з його отриманням виникли нові труднощі: «Після персонального номера вже нічого не допомагають. Треба платити повністю, а де взяти, якщо я не працюю?». Вона живе в гуртожитку, але «не може почуватися як вдома», і визнає, що не в змозі самостійно покрити базові потреби. На питання про повернення відповідає: «Не знаю. Іноді думаю, що, можливо, але зараз точно ні». У структурному вимірі вона має доступ до сервісів, але має складнощі з матеріальними ресурсами для користування ними. У соціальному — має партнера, і саме ці стосунки вона називає "сенсом життя", що стримує її від повернення. У цьому випадку невизначеність є усвідомленим утриманням від рішень у ситуації, де відсутня опора. Це близько до того, що М. В. Хорст і Й. Грабська називають стратегічною невизначеністю — тобто здатністю свідомо відтермінувати рішення до моменту, коли ситуація стане зрозумілішою.

Обидва інформанти утримуються від остаточних рішень, однак ступінь усвідомленості цього стану є різною. Концепція невизначеності як адаптивної відповіді, запропонована М. В. Хорст і Й. Грабською, передбачає, що особа може свідомо відтермінувати вибір у ситуації правової нестабільності або обмеженого доступу до ресурсів. У кейсі Інформанта 6 ознаки стратегічної логіки практично не фіксуються: його позиція скоріше

реактивна і відсторонена, із мінімальною рефлексією та відсутністю пошуку альтернатив. Водночас у випадку Інформанта 5 можна виявити елементи ознаки зважування контексту і ризиків — її невизначеність супроводжується оцінкою власних обмежень і зважуванням того, коли буде «кращий момент» для дії. Попри відсутність активної мобілізації ресурсів, таку позицію можна розглядати як обережну адаптацію без ризикованих кроків. Її наявність у системі, сформована через персональний номер, потенційно може стати базою для майбутнього вибору.

Таким чином, аналіз двох кейсів демонструє, що стан невизначеності може набувати різних форм — від емоційного уникнення теми майбутнього до тактичного утримання в умовах нестабільності. Це підтверджує необхідність розрізнення між концептуальною моделлю невизначеності як стратегії та її емпіричними проявами. У межах моделі Козера і Кушміндер обидва інформанти демонструють обмежений структурний доступ і брак суб'єктивної впевненості, однак Інформанта 5 — на відміну від Інформанта 6 — може перебувати на етапі формування стратегічної орієнтації, якщо будуть наявні ресурси та підтримка.

2.4 Висновки за результатами емпіричного дослідження

У межах емпіричного дослідження ми проаналізували шість інтерв'ю, кожне з яких репрезентує одну з трьох аналітичних груп: інтеграція, повернення або утримання від остаточного рішення. Ми свідомо обирали інформантів, які за своїми життєвими обставинами та декларованими орієнтаціями уможливають аналіз трьох сценаріїв. Це дозволило порівняти не лише зовнішні умови, а й внутрішню логіку прийняття рішень, виявивши

як спільні риси, так і принципові відмінності у мотиваціях.

Аналіз інтерв'ю у межах сценарію повернення продемонстрував, що навіть однакова декларована ціль може ґрунтуватися на різних передумовах. У випадку Інформанта 2 повернення формується як продумане стратегічне рішення, у якому навчання, професійна орієнтація і очікування самореалізації в Україні формують ресурсну базу для повернення. Натомість у випадку Інформанта 1 схильність до повернення є скоріше реакцією на емоційну ізоляцію і втомленість, без бачення майбутнього. Це дозволило побачити, що модель підготовленого повернення Ж.-П. Кассаріно повною мірою працює лише у випадку Інформанта 2, тоді як інша ситуація більше відповідає непідготовленому рішенню під тиском обставин.

Сценарій інтеграції, представлений Інформантом 3 та Інформантом 4, містив дві траєкторії вкорінення. Інформант 3 демонструє багатовимірну інтеграцію: включеність у місцеве середовище, активну участь у соціальних проєктах, сформоване почуття впливу та належності до суспільства. Інформант 4, натомість, інтегрується переважно через освіту, родину, але без активного громадянського залучення чи глибокої рефлексії щодо приналежності до нового суспільства. У цьому випадку модель А. Ейджера і А. Стренг дозволила окреслити різні рівні інтеграційного процесу — від базового інституційного залучення до інтеграції, яка включає почуття приналежності. Також важливо, що Інформант 3 проявляє ініціативу й бере участь у волонтерських ініціативах, що створює не лише горизонтальні зв'язки у громаді, а й вертикальні — з державними та освітніми структурами. У Інформанта 4 ж інтеграція радше «технічна» — вона живе, навчається, спілкується, але ще не сприймає Швецію як середовище свого майбутнього.

У сценарії невизначеності інформанти також продемонстрували два відмінні патерни. Інформант 6 утримується від формулювання будь-яких

планів і демонструє емоційну дистанцію до теми майбутнього. Інформант 5, натомість, перебуває у свідомому стані очікування — вона не діє, однак її відповіді вказують на рефлексію, зважування ризиків і певну обережну логіку утримання від остаточного вибору. Така позиція частково відповідає підходу М. В. Хорст і Й. Грабської до невизначеності як адаптивної стратегії. У випадку Інформанта 6 все вказує радше на реактивне утримання від прийняття рішення, що не супроводжується активною оцінкою варіантів.

У всіх шести кейсах була застосована модель К. Козера і К. Кушміндер, яка дозволила системно описати поєднання трьох груп чинників — інституційних, індивідуальних і соціальних — та показати, як саме їхня взаємодія визначає логіку міграційного рішення. У процесі аналізу стало очевидно, що навіть формально однакові інституційні умови (наприклад, наявність персонального номера) можуть активуватися або не активуватися залежно від того, чи має інформант ресурси, зв'язки і мотивацію для їх реалізації.

На основі тематичного порівняння інформантів у межах кожного зі сценаріїв можна виокремити такі провідні фактори:

а) У сценарії повернення (інформанти Інформант 1 та Інформант 2):

- 1) для Інформанта 2 вирішальними були сформована професійна ідентичність, орієнтація на академічну кар'єру в Україні, а також наявність доступу до ресурсів, які вона мобілізує під час навчання (структурний фактор). Її соціальні зв'язки (проживання з матір'ю) створюють базу для емоційної стабільності, але не є головним мотивом.
- 2) у випадку Інформанта 1 — емоційне виснаження, ізоляція, відчуття “непричетності” до шведського суспільства (соціальний і

індивідуальний фактори), моральна відповідальність перед батьками, а також нестабільний доступ до ринку праці (структурний фактор). Його бажання повернення формується як реакція на вразливість, а не як стратегія.

б) У сценарії інтеграції (інформанти Інформант 3 та Інформант 4):

- 1) Інформант 3 орієнтується на інтеграцію через активну участь у приймаючому суспільстві: офіційна робота, волонтерство, навчання (структурний доступ); ініціативність і відчуття впливу (індивідуальний фактор); соціальні зв'язки у колективах і проєктах (соціальний капітал).
- 2) у Інформанта 4 визначальними є стабільність житлової ситуації, навчання, доступ до системи охорони здоров'я (структурний фактор), емоційний комфорт у побуті, відсутність тривоги (індивідуальний), підтримка з боку родини (соціальний). Водночас відсутність залучення до громадських структур свідчить про поверхневу, радше адаптаційну інтеграцію.

в) У сценарії невизначеності (інформанти Інформант 5 та Інформант 6):

- 1) у Інформанта 5 ключовими є фінансова вразливість, необхідність високої оплати за житло після отримання персонального номера (структурний фактор), високий рівень рефлексії щодо ситуації, але відсутність стратегії (індивідуальний), єдина соціальна опора — особисті стосунки з партнером (соціальний). Вона демонструє утримання не через байдужість, а через зважування ризиків і брак ресурсів для руху вперед.
- 2) у Інформанта 6 — відсутність персонального номера і, відповідно, обмежений доступ до сервісів (структурний фактор), емоційна апатія,

уникнення планування, неприйняття середовища як свого (індивідуальний), відсутність соціальних зв'язків (соціальний). Його невизначеність має ознаки реактивної відмови від будь-яких рішень.

Таким чином, навіть за невеликої кількості інформантів можемо побачити, що плани на майбутнє українських біженців формуються як складна конфігурація інституційного доступу, особистих мотивацій та соціального контексту. Різні типи поєднання цих факторів не лише ведуть до різних рішень, але й створюють відмінну логіку дії — свідомо стратегічну, реактивну або обережно відкладену.

Загалом, дослідження підтверджує, що міграційні сценарії не є сталими або універсальними: вони залежать від того, наскільки інформант здатен уявити власне майбутнє в новому середовищі. Найбільш вразливими виявилися інформанти з неповним доступом до інституцій та відсутністю соціального оточення, що особливо актуалізує проблему втрати людського капіталу для України. Як було показано у підрозділі 1.4, саме молоді освічені люди є найбільш мобільною та водночас стратегічно важливою групою в контексті відновлення країни.

З огляду на це, доцільним є подальше кількісне дослідження взаємозв'язку між правовим статусом, соціальною підтримкою та міграційними орієнтаціями — зокрема, впливу отримання персонального номера на плани щодо майбутнього. Крім того, варто проаналізувати, як індивідуальні чинники — вік, освіта, попередній професійний досвід — впливають на здатність мобілізувати наявні ресурси. Такі дані можуть лягти в основу побудови більш цільових рішень, які враховують ситуацію не лише «біженця загалом», а конкретного індивіда з унікальною траєкторією.

Для приймаючої сторони (зокрема, Швеції) результати цього

дослідження підкреслюють потребу не лише в юридичному забезпеченні статусу, а й у соціальному супроводі на етапі переходу до “нормального” статусу. Особливо важливо уникати ситуацій, коли отримання персонального номера, формально означаючи початок інтеграції, фактично веде до втрати підтримки — як у випадку Інформанта 5. Це дозволяє переглянути акценти у формуванні програм підтримки: з фокусу на формальний доступ — до уваги на інституційну безперервність, адаптовану до життєвого етапу людини.

З боку української держави практична цінність цього дослідження полягає у виявленні механізмів зв'язку з тими біженцями, які перебувають у стані невизначеності, але потенційно готові до повернення, а також в аналізі відповідей тих, хто наразі орієнтується на інтеграцію, але описує, які саме умови могли б зробити повернення можливим у майбутньому. Ці дві категорії інформантів — з груп невизначеності та інтеграції — надають критично важливу інформацію для оцінки ризику втрати людського капіталу.

Інформант 6, представник сценарію невизначеності, не формулює чіткого плану, але прямо називає умови, за яких готовий повернутися: «...якщо будуть підтримувати українців, які повернуться... Також, щоб була безпека, і як, мабуть, не було Росії поруч». Інформант 5, у свою чергу, визнає, що «іноді думає» про повернення, однак не вбачає жодної реалістичної опори для цього кроку.

Інформант 4, яка вже інтегрується у Швеції, пояснює своє небажання повертатися тим, що «Харків не дуже придатний для життя», а інші місця «не є домом». Водночас вона допускає короткострокові освітні чи волонтерські візити, що свідчить про збережений, хоча й обмежений, зв'язок з Україною. Інформант 3 надає пріоритет професійному розвитку в приймаючій країні, однак її мотивація не базується на втраті зв'язку з Україною, а на відчутті браку можливостей: «Я не думаю, що я можу реалізувати себе там так, як

маю можливість тут».

Ці приклади демонструють, що переважна частина опитаних не відкидає зв'язку з Україною, але не бачить умов, які зробили б повернення реальним або бажаним. Саме тому необхідні різноспрямовані стратегії підтримки, побудовані на реальних потребах інформантів. Для Інформанта 6 — це правова й інституційна підтримка при поверненні; для Інформанта 5 — безпечні перехідні механізми й фінансова стабільність; для Інформанта 3 — створення професійних можливостей і середовищ реалізації; для Інформанта 4 — формати тимчасового залучення, які можуть перерости у щось більше.

Усі ці випадки свідчать: повернення не є неможливим — радше воно залишається відкладеним, заблокованим або ризикованим. Саме тому розуміння цих меж дозволяє не лише підтримувати зв'язок із мобільною молоддю, а й запобігти остаточному відриву, який у довгостроковій перспективі означатиме втрату капіталу, що є дуже важливим у процесі національного відновлення.

2.5 Рекомендації для Міністерства національної єдності України щодо сприяння поверненню та реінтеграції молодих українських біженців

На основі результатів дослідження можна окреслити низку рекомендацій для формування політики повернення й реінтеграції молоді. Усі запропоновані орієнтири ґрунтуються на мотиваційних стратегіях інформантів і виявлених інституційних бар'єрах.

По-перше, доцільно зосередити увагу на формуванні умов, які б

заохочували до повернення молодь з вищою освітою, здобутою за кордоном. Як свідчить аналіз інтерв'ю, отримання престижної освіти у Швеції саме по собі не є визначальним фактором для рішення залишитися або повернутися: Інформант 2 планує повернення, попри закордонну освіту, натомість Інформант 3 та Інформант 4 схиляються до тривалого перебування в приймаючій країні. Це вказує на необхідність переосмислення повернення не як виключно емоційного чи патріотичного кроку, а як конкурентоспроможного професійного шляху. Молоді люди, які мають доступ до міжнародного академічного й трудового ринку, обирають залишатися за кордоном. Тому важливо, щоб держава формувала чіткі сигнали, що молодь із міжнародним освітнім досвідом є цінним ресурсом для українського суспільства. Це може реалізовуватись через створення відкритих професійних і наукових платформ, індивідуальних запрошень до участі в національних проектах, академічних програмах, конкурсах для молодих фахівців, де акцент робиться саме на досвіді, набутому за кордоном. Таким чином, повернення може бути репрезентоване як продовження траєкторії розвитку, а не як її перерва. Доцільно також передбачити створення єдиного цифрового ресурсу, який допомагав би молоді зорієнтуватися у складнощах, пов'язаних із поверненням. Такий ресурс може бути вбудований у вже наявні державні сервіси й містити практичну інформацію про житло, освіту, працевлаштування, медичну допомогу та правову підтримку для тих, хто планує повернутись.

Отже, політика повернення має бути спрямована на створення середовища, у якому молодь може сприймати повернення як перспективний та осмислений варіант, що не означає втрати здобутого, а навпаки — відкриває нові можливості. Цей підхід є особливо актуальним для молодих жінок, які у більшості випадків мають автономію в ухваленні рішень про повернення.

По-друге, необхідно враховувати вразливість тих молодих людей, які не мають досвіду роботи в Україні й повертаються без стабільного економічного ресурсу. Інформант 6 вказує на брак житла, фінансових заощаджень і незнання, з чого починати пошук роботи після повернення. При цьому він не планує використовувати набуті в Швеції навички (робота кухарем), оскільки не вважає цю сферу перспективною в умовах українського ринку праці. Це свідчить про необхідність державної підтримки на етапі реінтеграції: короткострокових фінансових механізмів, допомоги у пошуку житла, інструментів кар'єрної орієнтації для молоді без професійного досвіду.

По-третє, важливим елементом державної стратегії має стати цілеспрямована інформаційна політика, спрямована на переосмислення образу повернення. Частина інформантів, які успішно адаптувались у Швеції, не розглядають його як привабливу альтернативу. У їхній інтерпретації воно асоціюється не з новими можливостями, а радше з втратою досягнутого рівня стабільності або професійної реалізації. У цьому контексті важливо демонструвати приклади успішної реінтеграції, можливості професійного та соціального розвитку в Україні, а також підкреслювати готовність держави підтримувати молодь, яка обирає повернення.

По-четверте, окремі інформанти-чоловіки, попри фізичну відсутність можливості повернення в Україну, висловлюють чітке бажання реалізовуватись саме в українському контексті. У цьому зв'язку варто наголосити на важливості підтримання інформаційного контакту з молоддю за кордоном, яка має потенціал до повернення в майбутньому. Навіть базова присутність у публічному комунікаційному полі держави (через інформаційні ініціативи, освітні програми чи цифрові платформи) може бути інструментом підтримання зв'язку й залученості, а також уможливлювати подальшу реінтеграцію. Також важливо враховувати можливі ризики напруження в

громадах у разі надто вибіркової підтримки тих, хто повертається. Щоб цього уникнути, заходи реінтеграції варто вписувати в ширші стратегії регіонального розвитку та комунікувати їх як внесок у спільне майбутнє.

Таким чином, результати дослідження вказують на потребу у комплексній політиці повернення молоді, що поєднує підтримку професійної реалізації, допомогу вразливим категоріям, переосмислення образу повернення та збереження зв'язку з тими, хто наразі не може повернутись. Особливої уваги потребують молоді фахівці з іноземною освітою, для яких важливо бачити в Україні можливості реалізації, а також чоловіки, які не можуть повернутись, але очікують у майбутньому на підтримку — зокрема фінансову чи у працевлаштуванні.

Висновки до розділу 2

У другому розділі здійснено якісне дослідження індивідуальних планів на майбутнє шести українських біженців, які перебувають у Швеції в межах тимчасового захисту. Дослідження дозволило простежити, як інституційні умови, соціальне оточення та індивідуальні орієнтації взаємодіють у формуванні їх міграційних планів. Використання методу глибинного інтерв'ю дало змогу виявити ключові мотиви та логіки рішень у межах трьох аналітичних сценаріїв. На основі тематичного порівняння інформантів у межах кожного зі сценаріїв можна виокремити такі провідні фактори:

- У сценарії повернення: для Інформанта 2 це професійна орієнтація та очікувана самореалізація в Україні; для Інформанта 1 це емоційне виснаження, відсутність соціального оточення у Швеції.

- У сценарії інтеграції: Інформант 3 орієнтується на активну участь у суспільстві; Інформант 4 — формальну присутність, родинну підтримку та побутову стабільність.

- У сценарії невизначеності: в Інформанта 5 ключовим є відтермінування рішень до стабілізації ситуації; у Інформанта 6 це емоційне відсторонення та мінімальна включеність в інституційні й соціальні структури.

Результати показали, що навіть за однакової орієнтації, мотиваційна основа може суттєво відрізнятись. Так, повернення у Інформанта 2 має ознаки стратегічного рішення, тоді як у Інформанта 1 — вимушеної реакції. У випадку інтеграції глибина включення коливається від багаторівневої участі до поступового побутового звикання. Невизначеність виявляє різний ступінь усвідомлення — від адаптивного очікування до уникнення планування. Це підтверджує, що теоретичні моделі не є універсальними, а їх застосування вимагає уважного врахування контексту. Особливу увагу привертають кейси невизначеності Інформанта 5 та Інформанта 6. Обоє формально залучені до системи, але позбавлені стабільного доступу до підтримки, освіти або соціального оточення. Саме такі інформанти, що перебувають між станом присутності та відсутності можливостей, є стратегічно важливими в контексті проблеми втрати людського капіталу. Вони ілюструють ризик довготривалого закріплення поза межами України не через інтеграцію, а через незавершеність і вимушену паузу. Їхній досвід вказує на необхідність досліджень, що враховуватимуть не лише позитивний або негативний сценарій, а й проміжні, перехідні стани, в яких перебуває значна частина молоді, що виїхала з України після 2022 року. Ці відмінності свідчать про необхідність диференційованої політики повернення, що враховує різний освітній досвід, ступінь соціальної включеності, гендерно зумовлені обмеження та рівень ідентифікації з Україною.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило глибоко проаналізувати, як саме формуються плани на майбутнє у біженців з України, що перебувають у Швеції під тимчасовим захистом. Вивчення правових та соціальних умов дало змогу побачити, що хоча формально українські біженці мають доступ до базових послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, житло й ринок праці, ступінь реалізації цих прав значною мірою залежить від наявності персонального номера. Водночас сам факт його отримання має різні наслідки: для когось він відкриває нові можливості, а для когось — пов'язаний із втратою пільг і соціальних гарантій. Такі розбіжності підкреслюють неоднозначність статусу тимчасового захисту і нестабільність правового становища біженців.

Аналіз наукової літератури дав змогу виокремити та порівняти провідні підходи до дослідження міграційних рішень, зокрема моделі повернення, інтеграції та невизначеності. Для пояснення логіки повернення ми обрали концепцію підготовленості Ж.-П. Кассаріно, яка дозволяє аналізувати не лише мотивацію, а й здатність до повернення, включно з накопиченням ресурсів і плануванням. У сфері інтеграції за основу було взято модель А. Ейджера і А. Стренг, яка охоплює чотири ключові виміри: доступ до базових ресурсів: освіти, житла, праці, медичних послуг; соціальні зв'язки; чинники, що сприяють інтеграції, включаючи знання мови, культури, відчуття безпеки й індивідуальні цілі; а також правовий статус і громадянську участь. Стан невизначеності проаналізовано через концепцію М. Хорст і Й. Грабської, які трактують його як адаптивну стратегію в умовах правової та соціальної нестабільності. Усі сценарії було додатково інтерпретовано за допомогою моделі К. Козера і К. Кушміндер, яка дозволяє структурувати чинники впливу

на міграційне рішення за трьома вимірами — структурним, індивідуальним і соціальним. Така теоретична рамка забезпечила глибше розуміння складної логіки рішень, які не зводяться до простого вибору «залишитися чи повернутися».

На основі аналізу проведених інтерв'ю вдалося виокремити чинники, що формують орієнтацію на повернення, інтеграцію або невизначеність. Виявилось, що навіть однакова мета (наприклад, повернення) може мати різну логіку. У випадку Інформанта 2 це стратегічне планування, засноване на фаховій ідентичності та професійних перспективах в Україні. Інформант 1 же демонструє реактивне прагнення до повернення як емоційне виснаження та втечу від шведського середовища. Інформант 3 показує приклад багатовимірної інтеграції через активну громадську позицію і соціальні ініціативи, тоді як Інформант 4 вкорінюється переважно побутово — через родину, стабільне житло й навчання. Інформант 6 та Інформант 5 представляють різні форми невизначеності: перший уникає теми майбутнього, друга — обережно зважує обставини.

Зібрані інтерв'ю дали змогу описати не лише сценарії майбутнього, але й логіку їх формування. Один і той самий правовий статус (наприклад, персональний номер) може як активувати, так і блокувати ресурси, залежно від контексту. Наприклад, для Інформанта 6 його відсутність означає обмежений доступ до базових послуг, а для Інформанта 5 отримання номера призвело до втрати соціальних пільг, що ускладнило її життя у зв'язку з відсутністю роботи. Це підкреслює: не сам правовий механізм визначає поведінку, а те, як він взаємодіє з конкретними обставинами життя людини.

Водночас тема повернення в Україну виявилася складною не тому, що інформанти втратили зв'язок із Батьківщиною, а тому, що бачать об'єктивні перепони: руйнування житла (Інформант 4), відсутність умов для

самореалізації (Інформант 3), нестабільність і страх (Інформант 5). Попри це, частина учасників називає умови, за яких могли б розглянути повернення в майбутньому: безпека, підтримка з боку держави, відсутність загрози з боку Росії, — що вказує на потенціал для діалогу й підтримки.

Результати дозволяють зробити кілька практичних висновків. По-перше, ефективна підтримка повернення не може обмежуватися лише юридичними або інформаційними інструментами. Вона має враховувати як матеріальні обставини (житло, робота, безпека), так і емоційно-психологічну готовність людини до змін. По-друге, політики супроводу в країнах тимчасового захисту (зокрема, у Швеції) повинні бути гнучкими, аби уникнути парадоксів, коли новий правовий статус (як у Інформанта 5) знижує рівень підтримки. По-третє, для української держави особливу цінність становлять інформанти, які не ухвалили остаточного рішення або розглядають інтеграцію як вимушену. Вони становлять вразливу, але перспективну категорію, здатну відіграти ключову роль у відбудові країни.

У цьому контексті важливо враховувати потреби різних груп: молоді без досвіду роботи та економічної стабільності, яка потребує базової підтримки після повернення; осіб з іноземною освітою, для яких ключовим є бачення реальних умов для професійної реалізації в Україні; а також тих, хто не може повернутись у короткий термін, але прагне зберігати зв'язок з країною. Повернення має бути представлене не як втрата здобутого, а як шанс на розвиток — професійний, соціальний і громадянський — за умови продуманої й доступної підтримки з боку держави.

Перспективними напрямками подальших досліджень є кількісне вивчення виявлених закономірностей і аналіз взаємодії індивідуальних, соціальних й структурних чинників у формуванні планів на майбутнє, що дозволить глибше зрозуміти потенціал для повернення та реінтеграції молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Operational Data Portal. UNHCR. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 06.04.2025).
2. Ukrainian refugees granted temporary protection in the EU. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250310-2> (дата звернення: 06.04.2025).
3. Human flight and brain drain index. TheGlobalEconomy.com. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/human_flight_brain_drain_index/ (дата звернення: 06.04.2025).
4. Borjas G. J. Self-selection and the earnings of immigrants // The American Economic Review. – 1987. – Т. 77, № 4. – С. 531–553.
5. Bradley M. Refugee Repatriation: Justice, Responsibility and Redress. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
6. Cassarino J.-P. Theorising return migration: a revisited conceptual approach to return migrants // International Journal on Multicultural Societies. – 2004. – Т. 6, № 2. – С. 253–279. – URL: https://www.researchgate.net/publication/26593893_Theorising_Return_Migration_The_Conceptual_Approach_to_Return_Migrants_Revisited (дата звернення: 06.04.2025).
7. Lee E. S. A theory of migration // Demography. – 1966. – Т. 3, № 1. – С. 47–57. – URL: <http://www.jstor.org/stable/2060063> (дата звернення: 06.04.2025).
8. Bakewell O., Van Hear N., Long K. Push-pull plus: reconsidering the drivers of migration // Journal of Ethnic and Migration Studies. – 2012. – Т. 38, № 6. – С. 927–946. – URL: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:36957d87-22cf-414a-90c6-3a625d2d55b6/file>

- [s/me854cd8385b760f6225d8bfc17cc7c4d](https://me854cd8385b760f6225d8bfc17cc7c4d) (дата звернення: 06.04.2025).
9. Bruzzone M. Understanding migration: why push factors and pull factors do not explain very much : policy brief / Refugees International. – 2020. – URL: <https://refugees.org/wp-content/uploads/2020/12/7.27.20-Policy-Brief.pdf> (дата звернення: 06.04.2025).
 10. Koser K., Kushminder K. Comparative research on the assisted voluntary return and reintegration of migrants. – Geneva : International Organization for Migration, 2015. – 60 p. – URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/our_work/DMM/AVRR/IOM-KoserKushminder-Comparative-Research-on-AVRR-2015.pdf (дата звернення: 06.04.2025).
 11. Gordon M. M. Assimilation in American life: the role of race, religion and national origins. – Oxford : Oxford University Press, 1964. – URL: https://ia601408.us.archive.org/0/items/in.ernet.dli.2015.118948/2015.118948.Assimilation-In-American-Life_text.pdf (дата звернення: 06.04.2025).
 12. Ager A., Strang A. Understanding integration: a conceptual framework // Journal of Refugee Studies. – 2008. – Т. 21, № 2. – С. 166–191. – URL: https://www.researchgate.net/publication/31174952_Understanding_Integration_A_Conceptual_Framework (дата звернення: 06.04.2025).
 13. Phillimore J. Refugee-integration-opportunity structures: shifting the focus from refugees to context // Journal of Refugee Studies. – 2021. – Т. 34, № 2. – С. 1941–1961. – URL: https://www.researchgate.net/publication/345359251_Refugee-Integration-Opportunity_Structures_Shifting_the_Focus_From_Refugees_to_Context (дата звернення: 06.04.2025).
 14. Van der Linden M., Dagevos J. Policy variation and refugee integration: a natural experiment comparing the effects of local integration programs // Journal of Ethnic and Migration Studies. – 2024. – Т. 50, № 2. – С. 317–336. –

URL:

https://pure.eur.nl/files/160881865/Policy_variation_and_refugee_integration_a_natural_experiment_comparing_the_effects_of_local_integration_programs.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

15. Horst C., Grabska K. Introducing the uncertain: temporality, agency, and future-making in forced migration // *Flight and exile: uncertainty in the context of conflict-induced displacement* / ed. by C. Horst, K. Grabska. – New York : Berghahn Books, 2020. – С. 1–16. – URL: https://www.researchgate.net/publication/273068359_Introduction_Flight_and_Exile-Uncertainty_in_the_Context_of_Conflict-Induced_Displacement (дата звернення: 06.04.2025).
16. Maas F., Muench S., Schader M., Schammann H. The politics of uncertainty: producing, reinforcing, and mediating (legal) uncertainty in local refugee reception // *Journal of Refugee Studies*. – 2021. – Т. 34, № 2. – С. 1804–1823. – URL: https://www.researchgate.net/publication/358523407_The_Politics_of_Uncertainty_Producing_Reinforcing_and_Mediating_Legal_Uncertainty_in_Local_Refugee_Reception-Introduction_to_the_Special_Issue (дата звернення: 06.04.2025).
17. Hernes V., Osland O., Deineko O., Mure M. H. Where does the future lie? Initial aspirations for return among newly arrived Ukrainian refugees in Norway // *Journal of Ethnic and Migration Studies*. – 2024. – Т. 50, № 7. – С. 1491–1510. – URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1369183X.2024.2383729> (дата звернення: 06.04.2025).
18. Українські біженці після трьох років за кордоном: скільки їх та хто повернеться? : аналітичний звіт / Центр економічної стратегії. – Київ, 2025. – URL:

<https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/ukrayinski-bizhenczi-pislya-troh-rokiv-za-kordonom.pdf> (дата звернення: 06.04.2025).

19. Плющ В. А. Динаміка адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі : дис. на здобуття ступеня д-ра філософії : 054 Соціологія. – Київ, 2024. – URL: https://isnasu.org.ua/assets/files/specrady_razovi/054_05_10_2024_1_Pliusch/t_hesis_plusch.pdf (дата звернення: 15.05.2025).
20. Blair C. W., Wright A. L. Refugee return and conflict: evidence from a natural experiment : working paper No. 2021-82 / University of Chicago, Becker Friedman Institute for Economics. – July 2021. – URL: <https://ssrn.com/abstract=3885937> (дата звернення: 15.05.2025).
21. Населення України: демографічні перспективи / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2023. – URL: <https://idss.org.ua/arhiv/Naselennya.pdf> (дата звернення: 06.04.2025).
22. Досвід вимушеного переміщення за кордон та думки про повернення в Україну : дослідницький звіт / аналітичний центр Cedos. – Київ, 2025. – URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/dosvid-vymushenogo-peremishhennya-za-kordon-ta-dumky-pro-povernennya-v-ukrayinu.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).
23. Braun V., Clarke V. Thematic analysis // Cooper H., Camic P. M., Long D. L., Panter A. T., Rindskopf D., Sher K. J. (eds.). APA handbook of research methods in psychology: Vol. 2. Research designs: quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological. – Washington, DC : American Psychological Association, 2012. – С. 57–71. – URL: https://www.researchgate.net/publication/269930410_Thematic_analysis (дата звернення: 19.05.2025).

Додаток А

Гайд для проведення глибинного інтерв'ю

Вступ до інтерв'ю

Вітаю! Дякую, що погодилися взяти участь у моєму дослідженні. Мене звати Альона, я студентка соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Це інтерв'ю є частиною моєї дипломної роботи, присвяченої тому, як українці, які опинилися в Швеції через війну, бачать своє майбутнє — чи планують повертатись, інтегруватися у шведське суспільство, чи ще не визначилися з рішенням.

Мета розмови — не перевірити щось або оцінити, а навпаки: почути саме ваш досвід, ваші міркування та відчуття. Тут немає правильних чи неправильних відповідей, важливе саме ваше бачення. Якщо якесь запитання буде некомфортним, ви можете не відповідати. Усі ваші дані використовуватимуться лише для наукових цілей.

Чи не заперечуєте, якщо я записуватиму розмову для подальшого аналізу?

Біографічна інформація:

- Скільки вам років?
- Звідки ви приїхали?
- Чи виїхали одразу після початку повномасштабного вторгнення чи пізніше?
- Де ви зараз живете у Швеції? Ви проживаєте з родиною, знайомими, іншими українцями? Як познайомилися?

- Маєте дітей? Якщо так — скільки і якого віку?
- Яка була ваша основна діяльність до війни?
- Чим займаєтесь зараз?

Обставини евакуації та перші враження:

- Як ви ухвалювали рішення покинути Україну?
- Що стало "точкою неповернення"?
- Це було спонтанне чи довго обдумане рішення?
- Чому саме Швеція стала місцем, куди ви поїхали? Це було випадковим вибором, хтось порадив, чи це було свідоме рішення?
- Чи знали ви щось про Швецію до приїзду?
- Яким був для вас період перших тижнів у Швеції? Що найбільше здивувало чи запам'яталося?
- Чи хтось допомагав вам тоді?
- Як було із пошуком житла?
- А як ви отримували інформацію?

Юридичний статус і взаємодія з інституціями:

- Який у вас зараз юридичний статус у Швеції? Який документ ви маєте? Чи вже продовжували його?
- Як би ви описали свій досвід взаємодії з державними структурами, наприклад, Міграційною службою, соціальними працівниками? Було зрозуміло, куди звертатися?
- Як швидко ви отримували допомогу?
- Чи відчували ви більше підтримку чи, навпаки, складнощі?
- Як ви оцінюєте систему тимчасового захисту? Вона вас підтримує чи обмежує?
- Що саме ви отримали завдяки цьому захисту?

- А що, навпаки, залишилось поза межами доступу?
- Чи впливає цей статус на ваші майбутні плани? Як?

Адаптація та інтеграція:

- Які у вас зараз умови проживання? Чи хотіли б щось змінити?
- Чи відчуваєтеся «вдома»? Що допомагає або заважає почуватися «вдома»?
- Ви працюєте або навчаєтесь? Як вдалося знайти роботу / вступити в університет? Чи була допомога від держави чи волонтерів? Як ви почувалися на новому місці?
- Чи знаєте шведську мову? Вивчаєте її? Наскільки це важливо у вашому досвіді?
- Чи мали можливість відвідувати мовні курси?
- Що саме було складним у вивченні мови?
- Які маєте контакти з місцевими жителями? Чи спілкуєтесь із сусідами, колегами, шведами в школі чи садку? Чи виникали бар'єри?
- Чи отримували ви медичну допомогу? Це була первинна допомога, спеціалізована чи щось термінове? Як оцінюєте доступ і якість медичних послуг?
- Чи було легко зорієнтуватись, куди звертатися і як записатися?
- Як змінилося ваше самопочуття, здоров'я або відчуття безпеки після переїзду?

Плани на майбутнє:

- Як ви бачите своє майбутнє зараз? У якій країні ви себе уявляєте?
- Чи маєте якісь конкретні уявлення? Або різні варіанти?
- Ви думаєте про повернення до України? За яких умов це було б можливим для вас?

- А чи розглядаєте ви можливість залишитися у Швеції на тривалий час або назавжди?
- Що робить це рішення привабливим?
- А що робить його складним?
- Чи були у вас моменти, коли ваше рішення змінювалося?
- Що на це вплинуло?

Фактори впливу на вибір:

- Що вас найбільше приваблює в ідеї повернення? Це емоції, почуття обов'язку, потреба бути "своїм", близькі люди, можливості?
- А що стримує вас від повернення? Є страхи, відсутність ресурсів, незрозумілість ситуації, інші бар'єри?
- Що спонукає вас інтегруватися у шведське суспільство? Це стабільність, діти, побут, освіта, відчуття безпеки?
- Які ви маєте страхи щодо кожного з можливих рішень? Наприклад, страх, що буде з житлом, роботою, родиною, якщо ви повернетесь?
- Чи відчуваєте, що ваше майбутнє залежить від подій, на які ви не маєте впливу? Йдеться про хід війни, політичні рішення, правовий статус у Швеції?

Соціальні зв'язки та підтримка:

- Чи підтримуєте зв'язок із родиною або друзями в Україні? Як часто спілкуєтесь? Чи обговорюєте майбутнє, новини, підтримуєте емоційно?
- Чи є у вас тут ті, хто вам допомагає — морально, матеріально, інформаційно? Можливо, українці, шведи, волонтери, соцслужби?
- Як саме вони вам допомагають?
- Наскільки важливу роль відіграють такі зв'язки у вашому повсякденному житті?

Стан невизначеності:

- Що для вас означає «не знати, що буде далі»? Наприклад, стан тривоги, вичікування, втоми?
- Чи ви вже намагались ухвалити рішення — і що вас зупинило? Наприклад, страх, брак інформації, внутрішні сумніви, обов'язки перед іншими?
- Що могло б допомогти вам визначитися? Наприклад, стабільні обставини, краща інформація, підтримка?

Рефлексія:

- Що для вас зараз є найважливішим? Які цінності або потреби стоять на першому місці?
- Що дає вам сили, коли важко? Це люди, звичка, віра, бажання втриматися заради інших?
- Що ви хотіли б сказати іншим, хто в схожій ситуації?
- Що б ви сказали собі рік тому?
- Що б ви порадили новоприбулим?
- Чи є щось, про що ви хотіли б розповісти, але я не запитала?

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота на тему «Плани на майбутнє українських біженців у Швеції: фактори вибору між поверненням, інтеграцією та невизначеністю» присвячена аналізу індивідуальних рішень молоді, яка залишила Україну після початку повномасштабної війни й наразі перебуває у Швеції під тимчасовим захистом. У центрі дослідження — мотиваційна логіка вибору між поверненням в Україну, інтеграцією у приймаючому суспільстві або збереженням стану невизначеності щодо майбутнього.

Об'єктом дослідження є індивідуальні плани українських біженців у Швеції віком 19–30 років щодо майбутнього. Предметом — чинники, що впливають на формування цих планів. Мета роботи полягає у виявленні структурних, соціальних та індивідуальних факторів, що впливають на міграційні орієнтації молодих біженців.

Теоретичну базу роботи склали моделі Ж.-П. Кассаріно (підготовленості до повернення), А. Ейджера і А. Стренг (багатовимірної інтеграції), М. Хорст і Й. Грабської (невизначеності як стратегії), а також класифікаційна модель К. Козера і К. Кушміндер, яка дозволила структурувати чинники впливу на плани біженців за індивідуальним, соціальним і структурним рівнями. Ці теорії стали основою для побудови аналітичних сценаріїв та інтерпретації отриманих результатів. Емпіричну базу склали глибинні інтерв'ю з шістьма інформантами, що представили різні сценарії: повернення, інтеграція, невизначеність. Тематичний аналіз дозволив виявити не лише ключові мотиви вибору, а й суперечності між формально однаковими умовами та суб'єктивними траєкторіями дій.

На основі отриманих результатів були розроблені рекомендації для

Міністерства національної єдності України щодо формування політики повернення та реінтеграції молоді, яка перебуває за кордоном. Зокрема, наголошено на потребі підтримки фахівців з іноземною освітою, допомоги вразливим категоріям молоді після повернення, переосмислення образу повернення в публічній комунікації та збереження зв'язку з молоддю, яка наразі не може повернутись.

Ключові слова: міграція, плани на майбутнє, українські біженці, Швеція, тимчасовий захист, повернення, інтеграція, невизначеність, людський капітал.

ABSTRACT

The bachelor's thesis titled “Future plans of Ukrainian refugees in Sweden: factors of choice between return, integration, and uncertainty” is devoted to the analysis of individual decisions made by young people who left Ukraine after the outbreak of the full-scale war and are currently in Sweden under temporary protection. The study focuses on the motivational logic behind choosing between returning to Ukraine, integrating into the host society, or remaining in a state of uncertainty regarding the future.

The object of the study is the future plans of Ukrainian refugees in Sweden aged 19–30. The subject is the factors influencing the formation of these plans. The aim of the thesis is to identify structural, social, and individual factors that shape the migration orientations of young refugees.

The theoretical framework of the study includes the models of J.-P. Cassarino (preparedness for return), A. Ager and A. Strang (multidimensional integration), M. Horst and J. Grabska (uncertainty as a strategy), as well as the classification model by K. Koser and K. Kuschminder, which enabled the structuring of influencing factors into individual, social, and structural levels. These theories served as the basis for constructing analytical scenarios and interpreting the obtained results. The empirical data were collected through in-depth interviews with six informants representing different scenarios: return, integration, and uncertainty. Thematic analysis revealed not only the key motives behind individual choices but also the contradictions between formally similar conditions and subjective trajectories of action.

Based on the results obtained, recommendations were developed for the Ministry of National Unity of Ukraine regarding the formulation of a return and reintegration policy for young people living abroad. In particular, the study

emphasizes the need to support professionals with foreign education, assist vulnerable categories of youth upon return, reframe the public image of returning, and maintain connection with young people who are currently unable to return.

Keywords: migration, future plans, Ukrainian refugees, Sweden, temporary protection, return, integration, uncertainty, human capital.